

Jezična politika u drugoj polovici 20. stoljeća

Bogdanović, Dajana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:362325>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

DAJANA BOGDANOVIĆ

JEZIČNA POLITIKA U DRUGOJ POLOVICI 20. STOLJEĆA

Diplomski rad

Pula, 2016.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

DAJANA BOGDANOVIĆ

JEZIČNA POLITIKA U DRUGOJ POLOVICI 20. STOLJEĆA

Diplomski rad

JMBAG: 0303007736, redovita studentica

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Tvorba riječi i leksikologija

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Sumentorica: Dr. sc. Vanessa Vitković Marčeta, poslijedok.

Pula, 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Dajana Bogdanović, kandidatkinja sam za magistru edukacije, smjera hrvatski jezik i književnost, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 2016. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Dajana Bogdanović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Jezična politika u drugoj polovici 20. stoljeća* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 2016. godine

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	7
2. O jezičnoj politici.....	8
3. Sinteza jezičnopolitičkih događaja u prvoj polovici 20. stoljeća.....	11
4. Hrvatski jezik i jezična politika u drugoj polovici 20. stoljeća.....	14
4.1. Avnojsko razdoblje.....	14
4.2. Razdoblje oko Novosadskoga dogovora i pravopisa.....	17
4.3. Vrijeme <i>Deklaracije</i> i <i>hrvatskoga proljeća</i>	23
4.4. Osamdesete godine – razdoblje ponovne represije na "nacionalizam u jeziku".....	29
4.5. Devedesete godine – standardizacija i restandardizacija hrvatskoga jezika	31
5. Istraživanje uporabne norme u novinama druge polovice 20. stoljeća.....	38
5.1. Cilj i metodologija istraživanja.....	38
5.2. Analiza novina prema normativnim priručnicima u tzv. avnojskom razdoblju (do novosadskoga pravopisa).....	39
5.2.1. <i>Glas Istre</i> , 2. siječnja 1948. / 2. siječnja 1955.....	39
5.2.2. <i>Glas Podravine</i> , 3. ožujka 1950. godine.....	41
5.2.3. <i>Vinkovački list</i> , 27. rujna 1952.	42
5.3. Analiza novina prema normativnim priručnicima u razdoblju od novosadskoga pravopisa do sloma <i>hrvatskoga proljeća</i>	43
5.3.1. <i>Glas Istre</i> , 31. ožujka 1967.	43
5.3.2. <i>Glas Podravine</i> , 1. travnja 1967.	45
5.3.3. <i>Vinkovački list</i> , 25. ožujka 1967.	46
5.4. Analiza novina prema normativnim priručnicima u vremenu od sloma hrvatskog proljeća do kraja 70-ih.....	46

5.4.1. <i>Glas Istre</i> , 12. veljače 1973. / 12. veljače 1975.	46
5.4.2. <i>Glas Podravine</i> , 12. siječnja 1973. / 7. siječnja 1975.	47
5.4.3. <i>Vinkovački list</i> , 12. siječnja 1973.	48
5.5. Analiza novina prema normativnim priručnicima od polovine do kraja 80-ih godina 20. stoljeća	48
5.5.1. <i>Glas Istre</i> , 25. siječnja 1989.	48
5.5.2. <i>Glas Podravine</i> , 13. siječnja 1989.	50
5.5.3. <i>Vinkovački list</i> , 13. siječnja 1989.	51
5.6. Analiza novina prema normativnim priručnicima 90-ih godina 20. stoljeća ...	51
5.6.1. <i>Glas Istre</i> , 5. srpnja 1991. / 4. siječnja 1998.	51
5.6.2. <i>Glas Podravine</i> , 19. srpnja 1991.	54
5.6.3. <i>Vinkovački list</i> , 5. srpnja 1995.	54
5.7. Rasprava i zaključak istraživanja.....	55
6. Zaključak	58
7. Literatura	59
8. Popis izvora	62
Sažetak	63
Summary.....	64

1. Uvod

U ovome radu bavit ćemo se jezičnom politikom koja je vezana za relevantne promjene u hrvatskome jeziku, od norme do uporabe, u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća. Jezična se politika za potrebe ovoga rada shvaća kao skup postupaka, principa ili propisa, pomoću kojih institucije, grupe ili pojedinci u jednom društvu neposredno utječu na jezik, njegovu upotrebu i jezičnu situaciju u društvu. S obzirom na to, pokušat ćemo objasniti koji su događaji uzrokovali određene mijene i kakva je bila njihova recepcija u javnosti pa će se i sam jezik u ovome kontekstu promatrati kao sociolingvistička i sociopolitička činjenica. Jezična se politika može promatrati na nekoliko razina: nacionalnoj, europskoj i globalnoj. U ovome radu ponajviše ćemo se baviti unutarnjom jezičnom politikom na nacionalnoj razini, a dijelom, pri kraju stoljeća i nacionalnom politikom u odnosu na druge.

Cilj je ovoga rada prikazati cjelokupnu jezičnu politiku u razdoblju druge polovice 20. stoljeća počevši od uspostave Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije pa sve do kraja devedesetih godina podijeljenu u pet podrazdoblja prema bitnim društvenopolitičkim događajima koji su nužno i neupitno utjecali na jezik. Pokušat ćemo prikazati jezikoslovna nastojanja naših stručnjaka i istaknuti probleme s kojima su se suočavali. Kako jezična politika spomenutoga razdoblja ne bi ostala puki teorijski prikaz, u drugome dijelu rada analizirat ćemo članke onodobnih časopisa i novina da bismo afirmirali ili negirali tvrdnje iznesene u prvome dijelu rada. Odabrane ćemo članke analizirati da bismo uočili u kojoj se mjeri norme poštuju.

2. O jezičnoj politici

Jezična politika kao disciplina javlja se nakon Drugoga svjetskog rata kada se nastankom novih nacija u procesu tzv. dekolonizacije javlja interes za filozofiju i nove strategije izgradnje nacije. U nas treba istaknuti radove Dubravka Škiljana vezane za jezičnu politiku koju on definira kao "skup racionalnih i uglavnom institucionalnih postupaka kojima neko društvo utječe na jezične oblike javne komunikacije i na formiranje svijesti svojih sudionika o tim oblicima" (Škiljan 1988: 8). "Jezično planiranje i jezična politika mogu istražiti na koje se načine elite koriste jezikom da definiraju grupu i unutar nje potaknu solidarnost i konsenzus. Mogu istraživati kako se jezik koristi u svrhu uspostave hegemonije, kako njime netko ograničuje, ustrojava ili razgraničuje" (Wright 2010).

Dakle, jezična politika predstavlja sve djelatnosti kojima institucije nastoje nadzirati jezičnu praksu i ideologiju. Važnost jezika za određenu naciju potječe od devetnaestostoljetne ideje o jednoj naciji i jednome jeziku (i jednoj povijesti) te upravo zato pri formiranju određene nacije tj. države jezik ima važnu ulogu. Jezik je dio nacionalnoga identiteta i pri izgradnji države ime utilitarnu ulogu jer postaje komunikacijski medij koji državi omogućuje učinkovito funkcioniranje političkog i ekonomskog života, posebice kako se razvija demokracija. Sue Wright (2010: 41) objašnjava da unificirani jezik promiče koheziju omogućavajući državi da razvija zajedničku kulturu te ističe da ukoliko se može dokazati da je jezik vlastite grupe drugačiji od susjedova i da posjeduje određenu mjeru unutarnje kohezije, utoliko to može poslužiti i kao argument da se određena grupa tretira kao drugi narod. Koliko je takva tvrdnja istinita najbolje se vidi u devedesetim godinama 20. stoljeća na primjeru hrvatskoga jezika u odnosu na srpski jezik. Kako nacija jezik često osjeća dijelom svoga identiteta, državne institucije pridaju veliku pažnju jeziku u vremenima kada je potrebno "probuditi" osjećaj zajedničkoga identiteta. Osnovno lingvističko sredstvo jezične politike je planiranje jezika koje obuhvaća planiranje statusa i planiranje korpusa te na kraju usvajanje jezika.

Planiranje jezika Greenberg (2005: 22) dijeli na dva modela – *pluricentrično jedinstvo jezika* i model *jedinstva nadziranoga iz središta*. Jedinstvo nadzirano iz središta jest model čuvanja jezičnoga jedinstva tipičan za društva u kojima jezične

akademije, instituti koje financira država ili čak vladina ministarstva nose primarnu odgovornost za jezično planiranje, za podupiranje čistoće i jedinstva standardnoga jezika te za njegovanje digniteta i normi državnoga jezika. U takvim društvima središnja jezična akademija ili tijelo funkcionira kao arbitrar kad je riječ o prihvaćanju novih oblika ili izraza u standardni jezik. Te institucije¹ objavljuju i većinu službenih gramatika, rječnika i školskih priručnika najčešće preskriptivne naravi. Uloga je akademije da ima zadnju riječ u vezi s pravopisom, pravilnom upotrebom ili određivanjem riječi kao standardnih, supstandardnih ili jednostavno kao dijalekatskih oblika" (Greenberg 2005: 22). Drugi model planiranja jezika prema Greenbergu, tzv. pluricentrično jedinstvo, "tipično je u država s više od jednoga urbanog središta koje se može pohvaliti živom književnošću na narodnom jeziku ili konkurentskom jezičnom normom. Slučaj hrvatsko-srpskoga poseban je po tome što je inicijalna standardizacija poništila nekoliko stoljeća prirodnoga razvoja jezika pravoslavnih i katoličkih južnih Slavena. Jezikoslovci i književnici koji su oblikovali jedinstveni srpsko-hrvatski jezik 1850. godine, nadali su se da će upotrijebiti jezik kao sjedinjujuću silu za ljude na određenom govornome području. S obzirom na to da je jedini dijalektalni prijedlog propao krajem 19. stoljeća, a oblici nametnutog jedinstva propali su tridesetih godina 20. stoljeća, poslijeratni režim nastojao je formalizirati ono "bratstvo i jedinstvo" uz pomoć Novosadskoga dogovora 1954. godine" (Greenberg 2005: 26). Planiranje statusa kao dio planiranja jezika označava "nikad završen proces definiranja komunikacijskoga prostora i dosega svih idioma u javnoj komunikaciji: standarda i nestandardnih idioma i službenog jezika ili više njih" (Granić 2009: 24). Planiranje se statusa može razlikovati kao planiranje statusa u državnim nacijama i kao planiranje statusa u nacionalnim državama. U našem radu vidjet će se oba primjera. Prvi se odnosi na izbor varijeteta koji će postati službenim jezikom države, posebno medijem njenih institucija, a u nas se odvija u devedesetim godinama 20. stoljeća. Drugi se proces odnosi na planiranje statusa u nacionalnim državama, a odnosi se na razdoblje SFRJ na koje nam se odmah vezuje i pojam jezičnih prava (ljudskih jezičnih prava) koja bi trebala osigurati ravnopravnost svih službenih jezika. U radu ćemo vidjeti jesu li jezici konstitutivnih država Jugoslavije bili jednaki ili su neki jezici bili "jednakiji".

¹ Prva takva institucija na našem području je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Planiranje korpusa Jagoda Granić (2009: 25) smatra "najlingvističnijim" dijelom jezične politike i pri tome nalazi kako se često izjednačava sa standardizacijom i normiranjem. Planiranje korpusa bitno je za održavanje jezične kohezije u društvu koje uvijek naginje ka diferencijaciji stvaranjem vlastitih riječi i formi da bi zadovoljili potrebe svojih grupa kao u primjeru žargona. "Za preskripcijom se poseže kao za sredstvom održanja solidarnosti i međusobne razumljivosti kako bi se preduhitriло pucanje jezične zajednice. Solidarnost se odražava stabilnošću i dogovorom o normama, te međugeneracijskim kontinuitetom svjesna nadgledanja usvajanja jezika kod djece" (Wright 2010: 46).

Pri planiranju korpusa bitno je postići maksimalnu djelotvornost u govornoj zajednici, odnosno da se maksimalno izbjeci moguća nesporazumijevanja. Iako preskriptivna norma najčešće djeluje u smjeru kohezije, u određenim je trenutcima djelovala u smjeru diferencijacije kako bi se istaknula razlika norme jednoga jezika u odnosu na normu nekog drugog jezika. Proces diferencijacije jezika elaboracijom i razvojem događaja(o) se i u nas kako bi se dosegao politički cilj samostalne nacionalne zajednice. Taj će se proces diferencijacije hrvatskoga jezika u odnosu na srpski započeti već prvim osjećajem da je srpski jezik postao jezik nadređen hrvatskom jeziku, ali svoj će vrhunac doživjeti u devedesetim godinama.

U planiranju usvajanja jezika koriste se "lingvistička i ekstralingvistička sredstva koja razvijaju našu svijest o jeziku. Planiranje usvajanja jezika odnosi se na sve politike i strategije kojima se građani nastoje dovesti do kompetencije u jeziku koji je služben.

Kao jedan od segmenata vezanih uz jezičnu politiku Jagoda Granić (2009: 24) spominje i tzv. jezičnu kulturu koju čine: stvaralačka upotreba jezika, kultura verbalnog komuniciranja, znanje o jeziku i svijetu, interkulturalnost i tolerancija.

3. Sinteza jezičnopolitičkih događaja u prvoj polovici 20. stoljeća

Kako bi se donekle jasnije prikazala pojava ideje o zajedničkom jeziku u SFR Jugoslaviji, odlučili smo se vratiti na njezino ishodište tj. u 1850. godinu kada je održan Bečki književni dogovor. Ideja o stvaranju zajedničkoga jezika upriličena je na Bečkome književnom sastanku kojem su prisustvovali hrvatski i srpski jezikoslovci i književnici (Bičanić i dr. 2013: 77). Dogovor su u konačnici potpisali Dimitrija Demeter, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Mažuranić, Vinko Pacel, Stjepan Pejaković, Vuk Karadžić, Đuro Daničić i Franc Miklošić. Ovaj je dogovor prema Greenbergu (2005: 37) imao vrlo dalekosežne posljedice za planiranje statusa, tj. za odabiranje norme i njenih funkcionalnih primjena, ali i za planiranje korpusa, tj. za kodifikaciju norme i njenu razradu u društvu. Između ostaloga, njime je "potvrđeno načelo da jezik treba biti jedinstven standardni jezik Hrvata i Srba, premda dotada nije bilo nikakvih normativnih djela koja bi podupirala takvu ideju o književnojezičnome jedinstvu" (Greenberg 2005: 36–37). Na Bečkome književnom dogovoru zaključeno je sljedeće: "Književni će se jezik temeljiti na ijekavskoj štokavštini, *h* treba pisati svuda gdje mu je po etimologiji mjesto, a *slogotvorno r* treba pisati bez popratnoga samoglasnika" (Bičanić i dr. 2013: 77). U knjizi *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika* (Bičanić i dr. 2013), navedeni su kao protivnici ovoga dogovora ilirci: Ljudevit Gaj, Stjepan Babukić, Antun Mažuranić, Bogoslav Šulek te u početku Vatroslav Jagić, čije će se sumnje da će ove odluke dovesti do književnih sukoba i rascijepa u konačnici obistinuti. Međutim, dogovora se nisu držali potpisnici, a ni drugi. Tako su Hrvati "pisali jekavskom štokavicom crpeći građu iz trodijalektalne i urbane pisane tradicije. S druge strane, Srbi su pisali ekavicom inzistirajući na izvorima iz narodne književnosti" (Bičanić i dr. 2013: 77). Hrvatski je jezik krajem 19. stoljeća i prvim desetljećima 20. stoljeća određen standardnojezičnom koncepcijom hrvatskih vukovaca. Na snazi je tada *Hrvatski pravopis* Ivana Broza koji će nakon njegove smrti nastaviti prerađivati Dragutin Boranić. Srpski književni povjesničar Jovan Skerlić 1914. godine provodi anketu u želji za (ekavskim) jezičnim ujedinjenjem, ali je u konačnici rezultirala neuspjehom.

U razdoblju nakon Prvoga svjetskog rata Hrvati će živjeti u nekoliko država. Od 1918. godine u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca pod vladavinom srpske dinastije Karađorđevića. Hrvatski će političari koji su se zalagali za osnivanje samostalne Hrvatske, među kojima je i Stjepan Radić, postati žrtve atentata Puniše Račića, srpskoga zastupnika u beogradskoj Skupštini 1928. godine. Od 1929. godine država će se nazivati Kraljevinom Jugoslavijom, a unutar nje od 1939. supostojat će Banovina Hrvatska kao autonomna politička jedinica. Jezična politika koju je provodila Kraljevina SHS određivala je jezik zajedničkim jezikom svih triju plemena (Srba, Hrvata i Slovenaca), a nazivala ga je srpsko-hrvatsko-slovenačkim. "Iza toga se naziva krije zapravo srpski jezik koji se sustavno, često i uz primjenu političke prisile, nameće Hrvatima u školstvu, novinstvu, javnoj upravi, pravosuđu i vojsci" (Bičanić i dr. 2013: 93). U godinama koje su uslijedile hrvatsko-srpski su se odnosi pogoršavali, a jezična politika koju je provodila tzv. Kraljevina Jugoslavija bila je jednaka onoj Kraljevine SHS. Ta se jezična politika svodila na to da se upotrebljava jedinstveni jezik, a sve što je odstupalo od te ideje, kao npr. hrvatske jezične posebitosti, "proglašavalo se dijalektalnim, provincijalnim, neknjiževnim i nepravilnim" (Bičanić i dr. 2013: 93).

Jezičnu normu ovoga vremena određuje Boranićev *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* i Maretićeva *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. U tridesetim će godinama dvadesetoga stoljeća sve očitije biti nastojanje oko isticanja i zadržavanja hrvatskih jezičnih posebitosti. Tih se godina osniva i Društvo za srpskohrvatski jezik u Beogradu koje će izdavati časopis *Naš jezik* čiji je rad kako bilježe Bičanić i dr. (2013: 93) obilježen jasnim unitarističkim nazorima i čija se politika svodila na proglašavanje hrvatskih jezičnih posebitosti provincijalizmima. Urednik spomenutoga časopisa bio je Aleksandar Belić kojega ćemo u radu još spominjati u razdoblju II. Jugoslavije, iako opet u kontekstu jezičnounitarističkih nastojanja. Krajem tridesetih godina, hrvatski je otpor srpskoj nadmoći postao vrlo jak što je dovelo do sporazuma beogradske vlasti i hrvatske oporbe kojom je stvorena Banovina Hrvatska u kojoj se položaj hrvatskoga jezika bitno poboljšao². Porast jezikoslovnih radova na području leksikologije i osobito dijalektologije vidljive su posljedice tog poboljšanja. Teza da se su lingvistička nastojanja usmjerena ka traganju za distinktivnim obilježja u trenucima kada su ugrožena jezična prava

² Misli se na sporazum Cvetković-Maček kojim je 1939. nastala Banovina Hrvatska

nekoga jezika, potvrđena je u izdanjima razlikovnih rječnika i dijalektoloških istraživanja od kraja 30-ih do početka 40-ih godina 20. stoljeća. Hrvatska je dijalektologija obogaćena *Jezikom Hrvata kajkavaca* (1936.) Stjepana Ivšića, leksikografija rječnicima *Šta je šta* (1938.) Nikole Andrića i Ise Velikanovića i rječnikom *Razlike između srpskoga i hrvatskoga književnog jezika* (1940.) Petra Guberine i Krune Krstića. U ožujku 1941. godine zbog srpskoga vojnog puča pala je Cvetković-Mačekova vlada.

U travnju 1941. godine Hrvati su se našli u novoj državi, tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj koja će u čitavom svom trajanju do svibnja 1945. biti iznimno posvećena jezičnim pitanjima. Jezična politika u NDH imala je potporu državnih institucija pa je osnovan i Hrvatski državni ured za jezik (1941.). "Taj je Ured jedini ovlašten za rješavanje svih jezičnih pitanja u novoosnovanoj državi. On potpuno nadzire hrvatski jezik u javnoj, usmenoj i pisanoj uporabi, bez njegovog odobrenja nije se smjelo objaviti nijedno djelo koje bi sadržavalo jezične propise" (Bičanić i dr. 2013: 97). Dužnost je Ureda bila skrbiti o pravilnosti i čistoći hrvatskoga jezika čisteći ga od posuđenica iz drugih jezika, osobito srpskoga. Isti je ured donio i *Zakonsku odredbu o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i o pravopisu* (1942.). Tuđice su, navode Bičanić i dr. (2013: 97), zamjenjivane oživljenicama iz hrvatske jezične baštine (*pismohrana, središnjica*) i novotvorenicama (*krugoval, munjovoz, slikokaz*). U ovo su vrijeme doneseni različiti jezični zakoni za čije su se nepridržavanje propisale i kazne. Između ostaloga, zabranjena je uporaba ćirilice. Iako je početkom 1941. godine objavljen *Hrvatski pravopis* Franje Cipre i Adolfa Bratoljuba Klaića, pravopis nije prihvaćen jer je izrađen prema fonološkome načelu, a nova je politika zahtijevala korijensko pisanje. Nova vlast zatražila je novi pravopis, prema morfonološkome načelu, a do njegove se objave 1944.³ koristila knjižica *Koriensko pisanje* (1942) A. B. Klaića.

³ Cipra, Franjo. Klaić, Adolf Bratoljub. 1944. *Hrvatski pravopis*. Zagreb.

4. Hrvatski jezik i jezična politika u drugoj polovici 20. stoljeća

Ovaj se rad između ostaloga bavi standardizacijskim procesima, odnosno svim onim jezičnopolitičkim odredbama i procesima koji su utjecali na normu u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, stoga je bitno objasniti na koji su način određena razdoblja podijeljena i zašto je to tako. Naime, drugu su polovicu prošloga stoljeća obilježili politički događaji koji su, kako će se u radu i pokazati, bitno utjecali na jezičnu politiku. Rad će obuhvatiti razdoblja naslovljena prema prijelomnim događajima pri čemu se zapravo ugledamo na podjelu Ive Pranjkovića (Pranjković 2006: 29) koja se za potrebe ovoga rada pokazala i najboljim rješenjem. Razdoblja druge polovice 20. stoljeća, podijeljena su na: 1. Avnojsko razdoblje koje obuhvaća početne godine tzv. druge Jugoslavije sve do ankete uredništva Letopisa Matice srpske 1953. godine; 2. Razdoblje oko Novosadskoga dogovora i pravopisa; 3. Vrijeme *Deklaracije* i *hrvatskoga proljeća*; 4. Osamdesete godine poznate kao godine koje je obilježila borba tadašnje države protiv tzv. nacionalizma u jeziku; 5. Devedesete godine u kojima dolazi do (re)standardizacije hrvatskoga jezika

4.1. Avnojsko razdoblje

Avnojsko razdoblje traje od 1945. godine te ga obilježava jezična politika usklađena s prijeratnim i ratnim jezičnopolitičkim nazorima *Komunističke partije*, a koja je srpski i hrvatski jezik promatrala kao dva zasebna jezika. U ovome se razdoblju kako navodi Pranjković (2006: 29–30) ne njeguje unitaristička jezična politika već se svaki jezik promatra kao samostalan te tako *Partija* izdaje knjige i na srpskome i na hrvatskome jeziku. U prvoj točki "Odluke o objavljivanju odluka i proglašenja Antifašističkoga vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, njegovog Pretsjedništva i nacionalnog komiteta na srpskom, hrvatskom, slovenačkom,

makedonskom jeziku" piše: "1. Sve Odluke i proglašeni Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije i njegovog Predsjedništva kao vrhovne zakonodavne vlasti i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije kao vrhovne izvršne i naredbodavne vlasti u Jugoslaviji kao cjelini imaju se objavljivati u službenim izdanjima Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku. Svi ovi jezici su ravnopravni na cijeloj teritoriji Jugoslavije."⁴

U tom je razdoblju Boranićev *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* doživio svoje deveto (1947.) i deseto izdanje (1951.). Treba spomenuti i da Boranićev pravopis određuje hrvatsku pravopisnu normu od 1921. godine, a zapravo predstavlja prepravljenu i presloženu inačicu Brozova pravopisa. Taj će pravopis predstavljati posljednju točku samostalnoga razvoja hrvatske standardne norme jer će u godinama koje slijede ona biti prekinuta novosadskim pravopisom i njegovom normom. Ipak, u godinama kada će se hrvatski jezik morati "boriti" za svoja prava, jezikoslovci Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš vratit će se upravo devetom izdanje Boranićeva pravopisa kako bi hrvatsku standardizaciju vratili na put prije jezične unitarizacije. "Osim tih dvaju izdanja Boranićeva pravopisa nastavljen je odmah poslije rata i rad na Akademijinu Rječniku, koji je bio obustavljen između 1938. (kad umire Tomo Maretić) i 1948. godine, pa su 1952. godine objavljeni 53. i 54. svezak. Osim toga Hrvatsko filološko društvo pokreće i časopis *Jezik* 1952. godine (odgovorni urednik Ljudevit Jonke, članovi uređivačkoga odbora Antun Barac, Josip Hamm, Mate Hraste, Petar Skok i Sreten Živković), a pravopisna sekcija HFD-a postaje vrlo aktivna" (Pranjković 2006: 30). Kako tadašnju pravopisnu normu treba gledati u kontekstu jugoslavenske jezične politike tako je bitno spomenuti da se 1952. godine pojavljuje *Pravopis srpskohrvatskoga jezika* Aleksandra Belića. Upravo će Belićev pravopis označiti buduća pravopisno-jezična hrvatsko-srpska približavanja, ali i prve prijepore vezane za ta približavanja o kojima ćemo više govoriti u poglavlju o stvaranju novosadskoga pravopisa. U ovome je razdoblju aktualan *Rječnik hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza iz 1901. godine za kojega se često tvrdilo da je više narodni rječnik no što je rječnik književnoga jezika jer je njegov korpus pretežito utemeljen na Karadžićevim i Daničićevim djelima. Ipak,

⁴ AVNOJ. 1985. Odluka o objavljivanju odluka proglašeni Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, njegovog Predsjedništva i Nacionalnog komiteta na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku. *Jezik, časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika* 2/33. Zagreb. 33–64.

ne treba zanemariti činjenicu da je to prvo normativno djelo objavljeno u dvadesetom stoljeću. "*Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Tome Maretića bila je temelj norme i gramatički priručnik veći dio 20. stoljeća" (Ham 2011).

Nakon 1945. godine nastupile su korjenite promjene u društvenim strukturama koje su dovele do promjena u leksik i to "potiranjem postignuća jezičnog purizma u vrijeme NDH, naglašenom internacionalizacijom političkoga teksta i oživljavanjem posuđivanja iz ruskoga jezika koje je trajalo sve do rezolucije *Informbiroa*, nakon čega je ono znatno smanjeno" (Samardžija 2002: 49). Pojavu brojnih internacionalizama u hrvatskome jeziku u tom razdoblju Samardžija (2002: 70) objašnjava kao jezičnopolitičke poteze kojima se nastojalo vratiti hrvatski jezik u ono stanje prije 1941. godine, tj. prije razdoblja NDH. Tako je nakon 1945. godine došlo do potiranja rezultata purizma u NDH odnosno do potiskivanja, a kasnije i zakonske i političke zabrane uporabe hrvatskih zamjena za internacionalizme. Uporabom internacionalizama htjelo se spriječiti leksičko udaljavanje hrvatskoga i srpskoga jezika. Drugi razlog porabi internacionalizama, objašnjava Samardžija (2002: 70) bio je što se tako dokazivala pripadnost jugoslavenskoga komunizma socijalističkom tj. komunističkom internacionalizmu. Neki su internacionalizmi bili zaštićeni od hrvatskih purističkih nastojanja osobito ako se radilo o političkim internacionalizmima i ideologizmima, npr. *komitet, partija, proletarijat, klasa, sekretar, propaganda, biro*. Hrvatski su jezikoslovci ipak pokušavali pronaći načina da se hrvatski leksemi rabe kao zamjena u drugim kontekstima. Nakon rezolucije *Informbiroa* i raskidom sa staljinizmom, jezična se politika okreće ka unitarističkim nastojanjima u jeziku. U hrvatski jezik osim internacionalizama kako navode Bičanić i dr. (2013: 99) ulaze i mnogi srbizmi katkad samo fonološki prilagođeni hrvatskomu jeziku što je samo odraz težnje za izjednačavanjem leksika hrvatskoga i srpskoga jezika.

Uredništvo *Letopisa Matice srpske* iz Novoga Sada potiče "anketu o pitanjima srpskohrvatskoga jezika i pravopisa" u rujnu 1953. godine "zalažući se za jedinstven srpskohrvatski jezik koji bi trebao imati i jedinstven pravopis i jedinstvenu terminologiju na čitavom srpsko-hrvatskom prostoru" (Moguš 1995: 201). O ciljevima i načinima provedbe ankete Nataša Bašić (2007: 162) piše: "Ispitanicima se pri tom diskretno sugeriralo da su poželjan oblik takvoga zajedništva ekavština i latinica, podsjećanjem na velikane iz bliže i dalje prošlosti (...). U Jugoslavenskoj narodnoj armiji i diplomaciji taj je jezični model već funkcionirao i nije bio apstraktni

srpskohrvatski jezik, nego vrlo konkretni srpski, koji je trebalo uspostaviti i na drugim razinama javnoga života. Anketa je imala okvirno pokazati do koje se granice moglo ići u srbizaciji jezika i pravopisa". Rezultati ankete pokazali su da se nijedna strana nije spremna na kompromise oko ijekavice / ekavice ili latinice / ćirilice. Odnosno "iz odgovora većine diskutanata vidjelo se, da oni drže, da ni dva pisma, a ni dva književna govora ne treba svoditi na jedno pismo ni jedan govor" (Jonke 1954: 67). Anketa je shvaćena kao anakrono vraćanje na Skerlićevu anketu iz 1913. – 1914. godine i samim je time propala. Zbog neželjenih je rezultata intervenirala je politika i sazvala skup u Novom Sadu gdje su postavljeni temelji tzv. dogovorne jezične politike.

4.2. Razdoblje oko Novosadskoga dogovora i pravopisa

Novosadski je sastanak organiziran 8., 9. i 10. prosinca 1954. godine, a zaključci tada potpisani već su unaprijed bili napisani u 10 točaka. U dogovoru koji je potpisalo 25 pojedinaca, od kojih 7 hrvatskih, 16 srpskih i dvoje bosanskih predstavnika, stoji da je jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedinstven jezik ekavske i ijekavske varijante razvijen oko dvaju centara, Beograda i Zagreba te kao takav ravnopravan i službeno upotrebljiv samo u oba svoja naziva. Dogovor dalje određuje načela po kojima bi se trebao dalje razvijati kao i standardološke priručnike koji bi usmjeravali njegov razvitak. Posljednje su dvije točke provedbene naravi.

Nakon Titova prekida sa Staljinom 1948. godine, Komunistička je partija prekršila odluku AVNOJ-a o priznavanju četiriju jugoslavenskih jezika: makedonskog, slovenskog, srpskog i hrvatskog. Umjesto toga, jugoslavenski se identitet "usidrio u ideju o jedinstvenom srpskohrvatskom ili hrvatskosrpskome jeziku" (Greenberg 2005: 30). Kako je zapravo došlo do potpisivanja ovoga dogovora u literaturi nije sasvim razjašnjeno. Zapravo, vrlo je teško shvatiti kako je avnojska jezična politika koja je zagovarala jednakost četiriju jezika pretvorena u jezičnu politiku koja zagovara jezični unitarizam, kao što je teško shvatiti zašto su

dogovor u kojem se tvrdi da su dva jezika zapravo jedan jezik, potpisali oni koji su dokazivali suprotno poput Ljudevita Jonkea. Tako se u knjizi *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika* (Bičanić i dr. 2013 : 99) tvrdi da je na sastanku hrvatskih i srpskih jezikoslovaca u Novome Sadu 1954. unitarističkim političkim pritiskom nekolicina istaknutih hrvatskih jezikoslovaca bila prisiljena potpisati Novosadski dogovor. "Taj je dogovor nedorečenošću svojih odredaba omogućio samovoljna tumačenja te je služio srpskomu jezikoslovlju kao snažno oruđe u pokušajima provođenja srbizacije hrvatskoga jezika i pravopisa" (Bičanić i dr. 2013: 99). Nabrajajući potpisnike Pranjković (2006: 31) navodi: "To su bili Mirko Božić, Marin Franičević, Josip Hamm, Mate Hraste, Ljudevit Jonke, Jure Kaštelan i Zdenko Škreb. Na sastanak su još bili pozvani Antun Barac, Miroslav Krleža, Stjepan Ivšić, Gustav Krklec i Petar Šegedin. Barac i Krleža opravdali su izostanak, a ostala su se trojica (naglo) razboljela. Drugima su zaključci novosadskoga sastanka dostavljani na potpis naknadno, između ostaloga npr. Petru Guberini, Joži Horvatu, Josipu Barkoviću, Vlatku Pavletiću i drugima." O problematici vezanoj za potpisivanje Novosadskoga dogovora Stjepan Babić (2009: 106–114) bilježi: "Hrvatska je strana živjela u velikome političkome strahu, a ipak se opirala i Novosadski je dogovor potpisan i pod drugim pritiscima, među ostalim i požurivanjem na večeru, koja da čeka. Pritisak večerom može se danas činiti sitnicom, ali je u ono vrijeme imala veliku ulogu. Važnost pritiska večerom shvatio sam tek kad je ostao jedini živi svjedok s naše strane, a to je bio Mirko Božić. Dogovorio sam se s njime da mi prikaže što je bilo s tom večerom i on je pristao na poseban sastanak o tome, ali kako nije živio u Zagrebu, nego u svojoj vikendici na moru, rijetko je dolazio u Zagreb i tako je umro prije nego smo svoj dogovor ostvarili."

Među sudionicima Novosadskoga dogovora s hrvatske je strane Ljudevit Jonke bio jedini jezikoslovac koji se bavio standardološkom problematikom suvremenoga jezika. Kao tadašnji urednik časopisa *Jezik*, objavio je i izvještaj o zaključcima Novosadskoga dogovora, njihovim sažetcima iznoseći pritom vlastita očekivanja: "(...)ako novosadski sastanak nametne svima faktorima, koji rješavaju jezična pitanja i koji se služe jezikom, načelo jezične snošljivosti i prirodnog prava, tada će svi priznati , da je on zaista učinio mnogo. U protivnom slučaju, čitav će taj sastanak pasti u zaborav, jer ne će ostvariti osnovno, što je želio" (Jonke 1955: 69).

U pregovorima je nerijetko ostajao sam jer je upozoravao na pogreške i nedosljednosti u Novosadskom dogovoru i to bez potpore čak i najbližih suradnika.

Na novosadskome je sastanku dogovoren i rad na zajedničkom pravopisu. Oko pitanja zajedničkoga pravopisa već su ranije postojala neka neslaganja Jonke sa srpskim jezikoslovcem Aleksandrom Belićem. Naime, Belić je svoj *Pravopis srpskohrvatskoga jezika* iz 1952. predložio u srpskome tjedniku *Borba* kao polazište za budući zajednički pravopis. Na takav prijedlog Jonke odgovara: "Kao i Boranićev, tako je i Belićev Pravopis zasnovan u biti na pravopisnim načelima, koja je postavio u 19. stoljeću Vuk Stefanović Karadžić. U najvećem dijelu svojih propisa podudaraju se stoga i Boranićev i Belićev Pravopis. Ali premda se i jedan i drugi nazivaju pravopisom hrvatskoga ili srpskoga jezika, odnosno pravopisom srpskohrvatskoga književnoga jezika, ipak je činjenica, da Boranićev Pravopis odražava pravopisno stanje hrvatske književnosti, a Belićev srpske" (Jonke 1952: 125). Jonke je kao najveću vrijednost pri stvaranju zajedničkoga pravopisa navodio pravednost, a posebno je izdvajao tri načela: pravopisne jedinstvenosti, postojanosti i tolerantnosti.

Kako bi se izradio zajednički tzv. novosadski pravopis, osnovana je Pravopisna komisija koju je činilo 11 članova: po dva člana daje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Srpska akademija u Beogradu, po dva člana daje Zagrebačko i Beogradsko sveučilište, a po jednoga Matica Srpska, Matica Hrvatska i Sarajevsko sveučilište. Na prvome je sastanku, održanom 25. i 26. travnja 1955. godine, odlučeno da "Pravopisna komisija neće izraditi samo pravopisne upute, nego čitav tekst teoretskog dijela pravopisa, koji će zajedno s pravopisnim rječnikom izaći u isto vrijeme u Zagrebu (latinicom i ijekavski) i u Novom Sadu (ćirilicom i ekavski) no oba će izdanja prikazati pravila obadvaju govora, ijekavskog i ekavskog, da ne bi došlo do pogrešnog povezivanja latinice samo uz ijekavski govor i ćirilice samo uz ekavski govor. Moguće su dakle, kao i dosada, sve četiri varijante" (Jonke 1954: 158).

Na sastanku je, kako izvještava Ljudevit Jonke (1954: 157–158), odlučeno da će novi pravopis nastati na osnovama Belićeva i Boranićeva pravopisa te da će za svako rješenje nekog jezičnog pitanja ili problema biti potrebna potpuna suglasnost svih članova komisije. Ukupno je bilo četrnaest takvih sastanaka o kojima je čitatelje *Jezika* redovito izvještavao urednik Ljudevit Jonke. Istovremeno su se, navodi Pranjковиć (2006: 32), odvijali i sastanci hrvatskih jezikoslovaca u okviru Hrvatskoga

filološkog društva gdje se raspravljalo ponajviše o interpunkciji te ostalim sporovima hrvatske i srpske strane. Jedan od sporova bio je vezan uz sam naziv zajedničkoga jezika pa se srpska strana zalagala za srpsko-hrvatski / hrvatsko-srpski jezik, a hrvatska za naziv hrvatski ili srpski / srpski ili hrvatski jezik. Tu je i polemika oko prevođenja tekstova, a koja se odnosi na osmu točku Novosadskoga dogovora prema kojoj treba „treba sprečiti štetnu pojavu samovoljnog prevođenja tekstova i poštovati originalne tekstove pisaca“. Ovu je polemiku vodio urednik časopisa *Jezik*, Ljudevit Jonke s Mihailom Stevanovićem koji je svoja tumačenja *Novosadskoga dogovora* iznosio u beogradskom listu *Naš jezik*. Stevanović je tumačio kako osma točka *Novosadskoga dogovora* izričito ističe da "treba sprečiti štetnu pojavu prevođenja tekstova i poštovati originalne tekstove pisaca". Jonke smatra kako je uzrok različitog tumačenja osme točke izostavljanje riječi "samovoljno" koju je srpska strana namjerno "ispustila" i na taj način krivotvorila zaključke. Tako ispada da se u srpskoj verziji štetnim smatra svako prevođenje, a u hrvatskoj samo neko. U članku *Nekoliko riječi o odjecima Novosadskog sastanka (1955: 104–108)*, Ljudevit Jonke osim ovih sporova spominje i jezično prilagođavanje nastavnika književnome kraju u kojem predaju. Dok srpska strana smatra kako takvo što nije potrebno, Jonke sugerira kako donošenje primjerice ekavskoga izgovora u sredinu u kojoj je tradicionalno zastupljena ijekavica ne potiče snošljivost već nesigurnost pri usvajanju jezika. Dakle, Jonkeovo je mišljenje da se nastavnik treba prilagoditi onome književnome jeziku koji je na nekome teritoriju općeprihvaćen jer između ostaloga kaže Jonke (1955: 107): "nisu djeca radi nastavnika, nego su nastavnici radi djece." U istome članku Jonke spominje i prodor srpskih leksema nauštrb hrvatskih putem medija ("Vjesnik" umjesto riječi oborine sve češće koristi riječ padavine).

Osim zajedničkoga pravopisa, novosadskim je sastankom dogovorena i izrada zajedničkoga *Rječnika suvremenog književnog jezika*. Naime, oba su jezika trebala rječnike suvremenoga književnoga jezika, a ne rječnik Vuka Karadžića i Đure Daničića zasnovan na narodnome, a ne književnome jeziku te Broz-lvekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika* kojemu nedostaje jezik znanosti i tehnike, publicistike i sporta. Takvi nedostaci prisutni su i u ostalim rječnicima koji su do tada izrađeni, o čemu piše Ljudevit Jonke (1965: 4–9) te nalazi da su u Akademijinu *Rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* izostavljene riječi poput *besmislen*, *besmislica*, *blagovaonica*, *brojka*, *cestar*, *crnogorica*, *čestitar*, *čestitka*, *članarina*, *članstvo*,

dnevnica, dopisnica, dopisnih, doušnik, doživljaj, drvorez, drvorezac, drzovit, drzovitost, govorništvo, izdisaj, krasotica, limar, ljetovalište, malograđanin, načitanost, itd. Sve su te činjenice, a i mnoge druge, pokazale da je novi zajednički rječnik potreban pa je rad na njemu i započeo 1954. godine. Rječnički inventar srpskih pisaca ispisivala je Matica srpska dok je Matica hrvatska ispisivala rječnički inventar hrvatskih pisaca. Članovi hrvatske redakcije bili u Mate Hraste, Stjepan Ivšić i Ljudevit Jonke. "Zaključeno je, da će nakon ispisivanja i prvog obrađivanja konačnu redakciju čitavog rječnika zajednički izvršiti redaktori obadviju redakcija. U rječnik će ući ijekavski i ekavski oblik riječi, ući će sve ono, što je pravilno u novijoj hrvatskoj i srpskoj književnosti, a posebno će biti označeni dijalektizmi, provincijalizmi i barbarizmi. Rječnik ne će biti normativan, nego informativan, a bilježit će obilno i frazeologiju dokumentiranu primjerima iz hrvatskih i srpskih pisaca. No ne će to biti samo rječnik koji crpe građu iz naših narodnih pripovijedaka i pjesama i iz djela naših novijih pripovjedača i pjesnika, nego će se rječničko blago za taj rječnik crpsti i iz djela naših najboljih znanstvenih, stručnih i publicističkih pisaca, tako da u rječniku bude prikupljeno cjelokupno hrvatskosrpsko jezično blago novijega vremena" (Jonke 1956: 6–7).

Pravopisna je komisija pokušavala ujednačiti i pravopisnu terminologiju te na taj način pokazati kompromis kao rješenje i drugim strukama. Tako je komisija odabrala sljedeće termine: *zarež* umjesto *zapeta*, *tačka* umjesto *točka*, *veznik* umjesto *svezica*, *tvorba riječi* umjesto *građenje riječi*, *prisvojne zamjenice* umjesto *posvojne*, *glasne žice* umjesto *glasnice*, *riječi odmila* umjesto *od milja* (Jonke 1956: 65–74). Ivo Pranjković (2006: 35) smatra kako je ujednačavanje terminologije svakako najspornije, a postavlja se i pitanje je li to zaista tada i bilo moguće. Da ova terminologija neće zaživjeti vidjet će se u izdanjima Babić-Finka-Moguševa i Anić-Silićeva pravopisa.

Umanjivanje razlika između srpskoga i hrvatskoga jezika bilo je prisutno već na prijelazu iz četrdesetih u pedesete godine da bi se takve tendencije pojačale nakon 1954. godine i zaključaka donesenih na sastanku u Novom Sadu. Samardžija (2002: 53) opisuje kako se jezik pokušao oblikovati u srpskohrvatski jezik trima postupcima. Prvi je postupak takozvana *sinonimizacija* hrvatskih i srpskih leksema, tj. njihova obradba kao da su jedinice istoga leksičkog sustava. Tu Samardžija navodi primjer iz *Rječnika hrvatskosrpskoga književnoga jezika: dùšk, -ika m. kem.*

azot, plin, gas bez boje, ukusa i mirisa (N). Ovom je rječničkom natuknicom izjednačen hrvatski naziv plina *dušik* sa srpskim nazivom *azot*, kao i sam leksem *plin* sa srpskim leksemom *gas*. Na kraju natuknice uz srpski leksem *ukus*, koji u hrvatskome jeziku ima drugačije značenje, nije navedena hrvatska jednakovrijednica *okus*. Kao drugi postupak navodi *leksičku egalizaciju* koja je kao sredstvo jezične politike omogućavala prodor srbizama u hrvatski leksik i njihovu afirmaciju u jezičnoj praksi. Samardžija (2002: 53) izdvaja sljedeće primjere: *bespristran* (hrvatski: nepristran), *moreplovac* (pomorac), *odsustvo* (dopust), *podozriv* (sumnjiv), *prismotra* (nadzor), *saobraćaj* (promet), *upražnjavati* (practicirati), itd. Treći se postupak sastojao u tome da se u javnoj (službenoj) porabi prednost davala leksemima zajedničkim srpskome i hrvatskome jeziku, npr. umjesto *tjedna* (hrvatski) i *nedelja* (srpski) predlaže se poraba leksema *sedmica* koji je bio zajednički iako je takvih, zajedničkih leksema bilo malo.

Novosadski je pravopis objavljen 1960. godine, ali su se problemi i sukobi nastavili tim više što je Novosadski dogovor na hrvatskoj strani tumačen kao priznanje ravnopravnosti zapadne i istočne varijante dok je druga strana svojim postupcima nastojala nametnuti istočnu varijantu na čitavom području srpskohrvatskoga jezika. Pravopis je izazvao polemike i zbog umiješanosti u leksik čime je zapravo prekršio neke odrednice.

Kako izrada pravopisa, a ni izrada zajedničkoga rječnika, barem isprva, nije imala nikakvih poteškoća, 1963. u *Ustav SFRJ* je unesen zajednički naziv jezika: *hrvatskosrpski / srpskohrvatski jezik*. Upravo će formulacija srpskohrvatski jezik tj. hrvatskosrpski jezik biti sredstvo političke manipulacije u korist nadmoći i prevlasti srpskoga jezika nad hrvatskim.

Da je promjena naziva jezika imala veliko značenje za hrvatski narod i njegove intelektualce, govori i članak Stjepana Babića i Božidara Finke - *Promjena uredništva časopisa Jezika* iz 1970. godine u kojem se spominju reakcije čitalaca, ali i onih koji pišu za časopis prilikom mijenjanja podnaslova časopisa zbog promjena u nazivu jeziku. Ovime se člankom reprezentativno zauzimaju stavovi koje su dijelili mnogi pokretači i sudionici tzv. *hrvatskoga proljeća* ili *maspoka* kako će ga nazivati protivnici.

4.3. Vrijeme Deklaracije i *hrvatskoga proljeća*

Važan politički događaj bio je *Brijunski plenum* 1966. na kojemu je Josip Broz Tito smijenio pristaše unitarizma i do tada politički važne ljude CK Jugoslavije poput Aleksandra Rankovića o čemu piše Ante Batović (2010: 579–594). Batović objašnjava kako su na plenumu dana veća "demokratska" prava smanjivši umiješanost države, centralizam i unitarizam. Sve je to pripremlilo teritorij za središnji događaj šezdesetih godina – *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. Jedan od bitnijih događanja šezdesetih godina koje je utjecalo na jezik, a koji je prethodio Deklaraciji, bio je izlazak *Rječnika hrvatskosrpskog književnog jezika* Matice hrvatske i Matice srpske 1967. godine. Na hrvatskoj je strani izazvao uglavnom negativne reakcije zbog nastojanja da se poistovjete "zapadna" i "istočna" varijanta te neisticanja kojem jeziku određena riječ pripada. "Bitne su točke te negativne kritike bile: odabir rječničke građe; manjkanje razvrstavanja leksikografskih jedinica po pripadnosti hrvatskomu ili srpskomu (ili pak crnogorskomu ili bošnjačkomu) jeziku; s tim u vezi semantička izjednačenja koja su leksikološki i funkcionalnostilistički neodrživa. Toj kritici je u izvjesnom smislu doprinio i prikriveni način na koji je serbokroatizam namjeravao ostvariti svoje ciljeve. Naime Rječnik je službeno proglašen informativnim, a ne normativnim rječnikom, iako je bilo samo po sebi razumljivo, barem njegovim srpskim inicijatorima, da je trebao djelovati kao normativni rječnik" (Auburger 1999: 178).

O prigovorima je Matica hrvatska obavijestila Maticu srpsku i beogradsko uredništvo *Rečnika*, ali oni nisu usvojili nijedan bitni prigovor. Zbog nemogućnosti da se riješe neka bitna pitanja i problemi vezani za rječnik, hrvatska je strana 1970. godine i službeno odustala od suradnje iako je dotada bilo spremno oko 75 % građe kako tvrdi Batović (2010: 582). Preostala su tri sveska (4–6) tiskani u Novome Sadu u izdanju Matice srpske. "Uz probleme zajedničkog rječnika, jezične nesuglasice pojačalo je tiskanje rječnika zajedničkog jezika Miloša Moskovljevića 1966. Moskovljevićev rječnik nije samo favorizirao srpsku jezičnu opciju, nego je imao

izrazito velikosrpsko obilježje. U njemu su hrvatske riječi i izrazi bili svedeni na razinu lokalnog dijalekta, a srpski jezik definiran je kao standardni književni jezik. Stoga su ga jugoslavenske vlasti zaplijenile i spalile, dok su autor i nakladnici, beogradski *Nolit* i *Tehnička knjiga*, bili kažnjeni. Jednako tako bilo je sporno pisanje *Historije KPJ* u kojoj nije sudjelovao nitko iz Hrvatske, a ujedno je tiskana na svim jezicima osim na hrvatskome" (Batović 2010: 582).

Položaj hrvatskoga jezika, koji je vidljiv iz navedenih događaja, nastojao se popraviti osnutkom Upravnoga odbora Matice hrvatske koji je zatražio da se u Ustavu SFRJ uvedu takve promjene kojima će se priznati i vidljivo razlikovati hrvatska i srpska varijanta književnoga jezika. Upravni je odbor predvodio Miroslav Brandt, a ostali su članovi, pretpostavlja se, bili Slavko Mihalić, Dalibor Brozović, Slavko Pavešić, Tomislav Ladan, Radoslav Katičić i možda Vlatko Pavletić. Ovdje smo naveli članove kao pretpostavku jer kada je riječ o nastanku *Deklaracije* koju je sastavio spomenuti Upravni odbor često se nije znalo tko je bio sedmi član odbora. O tome svjedoči i članak Stjepana Babića *Kako smo pripremali Deklaraciju* (1997.) u kojemu tvrdi: "Ni jedan od navedene šestorice ne sjeća se tko je bio sedmi, kao ni ostali matičari koje sam pitao"⁵ (Babić 1997: 113). Kasnijim prisjećanjima sudionika utvrđeno je da je sedmi član bio Vlatko Pavletić iako je neko vrijeme Miroslav Brandt spominjao kao sedmoga člana tajnika Matice hrvatske prof. dr. Vladimira Blaškovića" (Babić 1997: 113).

Deklaracija je napisana i zatim potpisivana u hrvatskim kulturnim i znanstvenim ustanovama u razdoblju od 13. do 15. ožujka, a objavljena je na prvoj stranici *Telegrama* 17. ožujka 1967. godine. *Deklaracija* označava traženje povratka na avnojska jezična načela i poništenje Novosadskoga dogovora. Ciljeve *Deklaracije* jasno iznosi Stjepan Babić: "Konačno, to se vidi iz teksta *Deklaracije*. On nije pisan kao svečana izjava nego kao važniji administrativni dopis jednoj ustanovi koja ima mogućnost da promijeni odnos u jezičnoj politici. U svih je postojala svijest o važnosti toga dopisa jer se traži da se napusti Novosadski dogovor i hrvatskom jeziku vrati stoljetni naziv" (Babić 1997: 105).

Šezdesete su godine obilježene nastojanjima da se stekne pravo nazivanja jezika hrvatskim kao i pokušajima da se oslobode prevlasti i želje za dominacijom srpskoga jezika. Srpski književni jezik i ekavica bili su službeni jezik administracije te

⁵ U članku su navedeni svi članovi osim Vlatka Pavletića

su kao takvi dominirali u svim sferama javnoga života, od uprave do sredstava javne i masovne komunikacije. Na taj se način hrvatski jezik našao u ugroženom i potlačenom položaju, a ne u odnosu jednakosti kakav je bio dogovoren. Cilj *Deklaracije* bio je da se *Ustavom* jasno potvrdi i prizna jednakost i ravnopravnost svih četiriju književnih jezika (srpskoga, hrvatskog, slovenskog i makedonskog). "*Deklaracija* zahtjeva promjenu u 131. članku Ustava SFRJ-a koji je trebao glasiti: 'Savezni zakoni i drugi opći akti saveznih organa objavljuju se u autentičnom tekstu na četiri književna jezika Jugoslavije: srpskom, hrvatskom, slovenskom, makedonskom' (Samardžija 2002: 115). To je bio čin kojim su hrvatski znanstvenici i intelektualci pokazali kako neće dopustiti da se oduzme hrvatski suverenitet, kultura, povijesti i uopće sve ono što čini hrvatski identitet. Posljedica objavljivanja bile su javne osude potpisnika i samoga teksta od strane medija i SK-a. Deklaraciju je potpisalo osamnaest hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova od Matice hrvatske do Društva književnih prevodilaca Hrvatske, odnosno 130 hrvatskih intelektualaca. Među potpisnicima mnogi su bili članovi Saveza komunista od kojih je najpoznatiji bio veliki hrvatski književnik, ali i bliski Titov prijatelj Miroslav Krleža. Deklaracija će samo nekoliko dana nakon objave izazvati niz javnih osuda njezinih sastavljača i potpisnika kojima se traži i njihovo političko kažnjavanje. *Rečeno je tako da je Deklaracija "pokušaj da se dovede u pitanje bratstvo i jedinstvo naših naroda", da je "akt političkog sljepila", "pokušaj zloupotrebe jezičnih pitanja", "politika, a ne lingvistika", "politički delikt", "varka, teška varka za hrvatski narod", "pokušaj političke diverzije", "gruba politička diverzija", "smišljeni udarac političke reakcije", pa čak i "desant na slobodni teritorij", ukratko "akt za svaku osudu". (Samardžija 2002: 115). Deklaracija je izazvala burne reakcije unutar partijske vlasti. Jedna od reakcija, koje nisu do kraja razjašnjene jer dokument nije objelodanjen već je poznat samo po interpretacijama, bila je ona Udruženja književnika Srbije koja je dokumentom nazvanim *Prijedlog za razmišljanje* kako objašnjava Ivica Lučić (2010: 15–16) navodno tražila veću upotreba ćirilice u Srbiji te da Televizija Beograd izbacila latinicu iz programa.*

Deklaracija je ipak doprinijela da se u *Ustav* SFRJ-a 1974. godine unese naziv "hrvatski književni jezik". U Republici Hrvatskoj 1997. godine donijeta je odluka o proglašenju spomen-tjedna *Dani hrvatskoga jezika* koji će se održavati svake

godine od 11. do 17. ožujka upravo kao podsjetnik na *Deklaraciju* i njezino značenje za hrvatski jezik.

Nakon *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* uslijedile su brojne osude "hrvatskog nacionalizma" te su tada po prvi put (medijski napadnuti hrvatski čelnici partije. Od 15. do 17. siječnja 1970. godine održana je Deseta sjednica CK SKH na kojoj su osudili rastući unitarizam čime je izazvan jaka oporba diljem Jugoslavije, ali i podrška hrvatskoga stanovništva.

"Tito je intervenirao 1971. godine kada je pokret Hrvatskoga proljeća zaprijetio jedinstvu stabilnosti države. Između 1967. i 1971. godine raspao se zajednički srpsko-hrvatski rječnički projekt te je njegova preostala četiri sveska tiskala samo Matica srpska. S druge strane, 1971. godine nastalo je više knjiga hrvatskih jezikoslovaca u kojima se zagovarao poseban hrvatski književni jezik. Predvodnici Hrvatskoga proljeća označeni su kao kontrarevolucionari te su mnogi od njih završili u zatvoru" (Greenberg 2005: 45). Na jezičnome je planu značajan događaj koji se dogodio sedamdesetih godina, točnije 1971., odbacivanje Novosadskoga dogovora koje su izjavama, priopćenjima i zaključcima podnijele Matica hrvatska, Hrvatsko filološko društvo, Institut za jezik i Društvo hrvatskih književnika. Priopćenja i izjave navedenih ustanova nisu opsežne već u vrlo kratkoj formi izlažu kako se pokazalo da je ravnopravne jezične odnose nemoguće graditi na osnovi Novosadskoga dogovora.

Pokret hrvatskoga proljeća započeo je *Deklaracijom*, svoju je kulminaciju doživio u odbacivanju *Novosadskoga dogovora*, a kraj je pokreta označen, kako tvrdi Auburger (2009: 189), 21. sjednicom Predsjedništva SKJ u Lovačkom domu u Karađorđevu od 1. do 2. prosinca 1971. godine kada je zaključeno da se *hrvatsko proljeće* mora okončati. "Uslijedila su uhićenja studentskih vođa i prvaka Matice hrvatske, više stotina osuda za političke prekršaje, čistke više tisuća članova SKH, stvorili su traumatizirano stanje koje je trajno obilježilo novopostavljeno vodstvo SKH i do kraja oslabilo projugoslavenske tendencije u hrvatskom društvu. Nakon sastanka u Karađorđevu, unatoč stanovitim koncesijama kojima se nastojalo smiriti prilike u Hrvatskoj, bilo je jasno da, u nekim novim demokratskim uvjetima, reforme

više neće biti dovoljne te da će u budućnosti hrvatska vodstva opirati za razdruženje i neovisnost."⁶

Nakon raskida s Novosadskim dogovorom bilo je jasno da to označava i raskid s novosadskom pravopisnom normom što je značilo da je bilo potrebno stvaranje novoga hrvatskoga pravopisa. U *Predgovoru* pretiska *Hrvatskoga pravopisa* (Babić, Finka i Moguš 1990) objašnjava se kako je Matica hrvatska preko svoje jezične komisije osnovala Pravopisnu komisija čiji je zadatak bila izrada novoga pravopisa, a koju su sačinjavali: Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Željko Bujas, Božidar Finka, Ivo Frangeš, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Tomislav Ladan, Milan Moguš, Slavko Pavešić i Josip Silić. Ovi su jezikoslovci sastavili načela prema kojima bi pravopis trebao biti izrađen. Nakon toga, kako kaže *Predgovor Hrvatskoga pravopisa* (1990.), načela su poslana Društvu književnika Hrvatske, Institutu za jezik JAZU, Katedri za suvremeni hrvatski književni jezik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Komisiji za udžbenike Zavoda za osnovno obrazovanje SRH i Komisiji za udžbenike Zavoda za stručno obrazovanje SRH. Sve su ustanove prihvatile načela, a autori Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš, izradili su rukopis koji označava neuspjeli pokušaj pravopisnog prevrata. Pravopis je nastao na osnovi devetoga izdanja Boranićeva *Pravopisa hrvatskoga ili srpskog jezika* uvodeći poneke promjene poput pisanja morfonema [d] ispred /c/, /č/ i /ć/ unutar riječi. Zanimljivo je što je kao predložak pravopisu koji je imao zadaću obnoviti hrvatsku pravopisnu normu poslužio pravopis koji je početkom stoljeća bio osporavan i napadan kao pravopis koji nedovoljno uvažava hrvatsku pravopisnu praksu. Od novosadskoga se pravopisa razlikovao u tima bitnim činjenicama: 1. u nazivu se pravopisa koristio samo posvojni pridjev hrvatski 2. rječnički dio ne sadržava hrvatske i srpske varijante i 3. pravopisno nazivlje je čisto hrvatsko. Hrvatski pravopis (Babić, Finka i Moguš) tiskan je 1971. godine, ali je njegovo objavljivanje zabranjeno iz političkih razloga. Pravopis je tiskan 1972. i 1984. godine u Londonu zbog čega je zadobio popularan kolokvijalni naziv londonac. Hrvatski pravopis u cijelosti je tiskan 1990. godine.

Što se tiče hrvatske gramatikologije u razdoblju od 1966. do 1973. godine izišlo je pet izdanja Težak-Babićeve gramatike s imenom hrvatskosrpski u naslovu. Ipak, nakon *hrvatskoga proljeća* autori u šestom izdanju mijenjaju ime jezika u

⁶ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26516>, preuzeto 15. rujna 2016.

hrvatski jezik čime postaje "prva gramatika napisana u 20. stoljeću koja ima jednočlano ime u naslovu" (Ham 2010). *Nova Hrvatska* u Londonu, koja je ranije tiskala Babić-Finka-Mogušev pravopis, tiska i šesto izdanje ove gramatike, nakon čega se službeno potiskuje Težak-Babićeva *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zbog toga je njezino sedmo izdanje objavljeno tek u slobodnoj Hrvatskoj. "U tih devetnaest godina Gramatika nije bila zaboravljena – kolala je ispod studentskih klupa i hrvatski se učio iz hrvatske gramatike bez obzira na političke neprilike. Zbog toga se s pravom može reći da je Gramatika u neprekidnoj upotrebi već pola stoljeća" (Ham 2011). Ostale važne publikacije hrvatskih jezikoslovaca u razdoblju od izdavanja novosadskoga pravopisa do kraja sedamdesetih godina prema Ivi Pranjkoviću (2006: 40) jesu: treće izdanje Maretićeve *Gramatike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1963.), Lj. Jonke: *Književni jezik u teoriji i praksi* (1964., 1965.) s kojim je započelo treće razdoblje jezičnoga savjetništva; K. Pranjić: *Jezik i književno djelo* (1968.), R. Simeon: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* (1969.), R. Vidović: *Kako ne valja – kako valja pisati* (1969.), V. Dabac: *Tehnički rječnik* (1969–1970.), Silić-Rosandićevi udžbenici hrvatskoga književnog jezika za srednje škole (1974.–1978.), *Standardni jezik* Dalibora Brozovića (1970.), *Jezikoslovni ogledi* Radoslava Katičića (1971.), *Jezični savjetnik s gramatikom* Zlatka Vince i Slavka Pavešića (1971.).

Na samom kraju 70-ih godina izišla je *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (1979.). Gramatika je nakon objave zbog dijela o povijesti hrvatskoga književnog jezika odmah označena kao nacionalistička te je zabranjena za školsku upotrebu. Nakon toga Školska knjiga objavljuje gramatiku bez spornoga dijela.⁷ Ova je gramatika prema Diani Stolac (2006: 297–318) označila raskorak na dosadašnju tradicionalnu gramatiku temeljima ustrojenim na tzv. transformacijskoj gramatici. U gramatici je nova i podjela složenih rečenica na nezavisne, međuzavisne i zavisne rečenice te imenovanje odnosa unutar nezavisno složenih (sklapanje nizanjem spajanjem) i zavisno složenih rečenica (sklapanje uvrštavanjem). "Razdiobom imenica prema genitivu jednine *Priručna se gramatika vraća tradiciji zagrebačke škole napuštajući vukovski i maretićevski model*"⁸. Drugo izdanje ove gramatike bit će objavljeno 1990. godine pod nazivom *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*.

⁷ <http://ihjj.hr/iz-povijesti/prirucna-gramatika-hrvatskoga-književnog-jezika/46/>, preuzeto: 1. rujna 2016.

⁸ Ibid.

4.4. Osamdesete godine – razdoblje ponovne represije na "nacionalizam u jeziku"

Borba protiv "masovnoga pokreta" najavljena je na Dvadeset trećoj sjednici CK SKH, održanoj 12. i 13. prosinca 1971. Odlučujućim sjednicama SKJ i SKH (20. – 23.), na kojima su donesene odluke o gušenju "hrvatskog proljeća" prethodio je manevar kojim se demonstrirala sila u službi pritiska na hrvatske "nacionaliste", na hrvatsko partijsko vodstvo, ali i narod kako bi se očuvao jugoslavenski unitarizam. U tome su razdoblju Matica hrvatska i Savez studenata označeni kao nositelji kontrarevolucionarnih ideja stoga je policijskom represijom Matica hrvatska spriječena u daljnjem radu.

Osamdesete su godine započele smrću Josipa Broza Tita čime nestaje ključni integrativni čimbenik Jugoslavije. Između ostaloga, ove su godine obilježene borbom protiv posljedica svih događaja koje smo naveli u prethodnom razdoblju o čemu piše Ivo Pranjković (2006: 45–47). Najčešće su to bile borbe protiv "nacionalizma u jeziku", a taj se navodni nacionalizam najviše pokušavao istjerati iz udžbenika za osnovne i srednje škole. Institucija nadležna za kontrolu jezika u udžbeniku bio je tzv. Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu koji je u razdoblju od 1980. do 1981. godine izradio opširan elaborat *Jezična problematika u funkciji nacionalističke ideologije u SRH od 1945. do 1980.* Kao žarišne točke "nacionalističke hrvatske jezične politike" navedeni su kako piše Pranjković (2006: 45–46) časopis *Jezik i Deklaracija*, a kao pojedinci Dalibor Brozović, Radoslav Katičić, Stjepan Babić, Zlatko Vince, Božidar Finka i Milan Moguš. To su ujedno i godine kada je objavljena tzv. *Bijela knjiga*, dokument Centra CK SKH-a za informiranje i propagandu koji je govorio o "politički neprihvatljivim porukama" kulturnih stvaralaca. "Taj je dokument doprinio tome da su u svijetu tada o Beogradu govorili kao o liberalnoj sredini, dok je Zagreb bio percipiran kao ortodoksno, neostaljinističko središte, a Šuvar je proglašen titoističkim Ždanovom. Jer je bila riječ o dokumentu koji je bio partijska hajka na sve intelektualce, umjetnike, književnike i druge koji se sa svojim radovima i mišljenjima nisu uklapali u

ideološke partijske okvire kakvima ih je zamišljao Šuvar i njegovi istomišljenici , ne samo u Partiji, nego također među intelektualcima" (Despot 2007).

Osamdesetih godina za probleme "nacionalizma u jeziku" uz Stipu Šuvara posebno su zainteresirani, kako tvrdi Pranković (2006: 46–47), Franjo Butorac i Rade Dumanić, član Društveno-političkoga vijeća Sabora SRH. Na njihovu je inicijativu Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu, na čelu s Božidarom Gagrom, dobio zadatak ispitati tzv. "pojavu jezičnoga nacionalizma" u udžbenicima. Prilikom istraživanja nisu utvrđene takve pojave, ali je ipak pojačan rad Komisije CK SKH za idejni i teorijski rad, osnovana je Komisija za jezična pitanja "radi praćenja pojava i tendencija na području jezika" te je potaknuto nastojanje da što prije iziđe pravopis hrvatskog ili srpskog jezika. Kako je ime jezika bilo značajno pokazuje i to da je *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* objavljen 1986. godine, iako je započet pod naslovom *Pravopis hrvatskoga književnoga jezika*. Ovaj je pravopis normirao samo jekavski govor, ali *označava pravi i konačan prekid s novosadskom pravopisnom praksom. Ostajući, razumljivo i očekivano, na tragu hrvatske fonološko-morfonološke pravopisne prakse* (Badurina 2006: 149). M. Mamić (2006: 68) objašnjava kako autori to čine da bi izbjegli miješanje u pravopisno stanje druge strane. Također objašnjava kako je zbog toga dočekan sa žestokim kritikama jer ignorira drugu stranu. Na kraju dodaje kako ni ovaj pravopis nije bio u skladu s naručiteljevom željom, ali je ipak relativno dobro prošao zahvaljujući imenu. Pravopisni se priručnik od novosadskoga pravopisa razlikovao osim u pravilima i novom terminologijom, a time i novim nazivima poglavlja: *fonem, kombinacije fonema, alternacije fonema, ispadanje fonema, morfem, subordinirana složenica, koordinirana složenica itd.* Ovaj pravopis osim općega rječnika sadrži rječnik vlastitih imena i rječnik kratica. Promjene koje uvodi pravopis u odnosu na dosadašnju novosadsku normu očituju se u pisanju točke iza rimskog rednog broja, izostavljanja točke ukoliko slijedi koji drugi pravopisni znak, preciznijem tumačenju upotrebe zareza, preciznijim objašnjenjem u određenju složenica, uvođenjem novih termina vezanih za upotrebu zareza (pr. jukstapozicija) i dr. Ostale ćemo posebnosti pokušati objasniti u istraživačkome djelu rada.

U ovome je razdoblju napokon tiskana *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* (1986.) Radoslava Katičića koja je inače kao rukopisno izdanje poslužila kao

predložak za unošenje novina na sintaktičkoj razini *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika* (1979.) .

U ovome se razdoblju razvila i dugotrajna i oštra polemika između hrvatskih jezikoslovaca Dragutina Raguža, Radoslava Katičića, Stjepana Babića i srpskoga jezikoslovca Pavla Ivića o čemu piše Pranjković (2006: 47). Polemika se razvila ponajviše zbog tvrdnji Pavla Ivića koji je između ostaloga zastupao radikalniji oblik srpske ultranacionalističke teze prema kojoj su svi štokavci Srbi, a koju je razradio Vuk S. Karadžić u svom članku *Srbi svi i svuda*.

4.5. Devedesete godine – standardizacija i restandardizacija hrvatskoga jezika

Devedesete su godine razdoblje kada je učvršćen sociolingvistički status hrvatskoga jezika kojemu je trebalo dokazivati legitimitet i ravnopravnost, pa čak i pravo na ime i status državnoga jezika. Napokon, ovo je razdoblje kada se morala popraviti šteta nastala jugoslavenskom jezičnom politikom i jezičnom unifikacijom, kada je zanemarena hrvatska jezična posebnost temeljena na trojezičnosti i na ranijim hrvatskim književnojezičnim praksama. Jugoslavenska se jezična politika prije svega sastojala u "teoriji o narodnom jeziku (za koji se zapravo nikada nije znalo što doista znači) i u posvemašnjem onemogućivanju i podcjenjivanju suvremenih standardoloških teorija. (...) Takvom se jezičnom politikom cjelokupna hrvatska jezična i jezikoslovna tradicija, osobito ona koja se ticala tzv. nadgradnje, i to ne samo čakavska i kajkavska nego i štokavska, počela smatrati 'veštačkom', zastarjelom, 'nenarodnom', dijalektalnom, provincijalnom, knjiškom, itd. Hrvatske jezične posebnosti, koje uglavnom nisu svojstva 'narodnoga' jezika, nego dio te tradicije, postajale su čak i politički nepoćudne jer su tobože bile izraz separatizma, ugrožavale 'bratstvo i jedinstvo' i 'cepale' jedinstveni 'srpskohrvatski' jezik" (Pranjković 2006: 58).

Nakon što je hrvatski jezik postao službenim tj. državnim jezikom došlo je vrijeme za "restandardizaciju"⁹ koja najednom nije bila u interesu samo jezikoslovaca već i čitave nacije. Velike promjene u društvu i politici, pa tako i jeziku devedesetih godina nastupile su na samome početku. O društvenopolitičkim promjenama koje su nastupile prvim višestranačkim izborima piše Šime Dunatov (2010: 381–397). Na višestranačkim izborima raspisanim u travnju 1990. godine pobijedio je HDZ s jasnim idejama o borbi za hrvatsku suverenost, iako tada još uvijek kao Hrvatsku u sklopu Jugoslavije. U prosincu 1990. godine donesen je novi *Ustav* koji određuje Hrvatsku kao suverenu državu hrvatskog naroda i njezinih državljana. Standardni je jezik kao sredstvo nacionalne identifikacije "sociolingvistička i sociopolitička činjenica" (Badurina 2004: 83) te se je kao takav u devedesetima našao predmetom interesa i rasprava stručnjaka i onih koji to nisu. Ipak, ne smije se zanemariti kako je upravo zahvaljujući društvenom čimbeniku hrvatski jezik *Ustavom* određen kao službeni jezik u Republici Hrvatskoj: "U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo. U pojedinim lokalnim jedinicama uz hrvatski jezik i latinično pismo u službenju se uporabu može uvesti i drugi jezik te ćirilćno (sic!) ili koje drugo pismo pod uvjetima propisanim zakonom"¹⁰.

Devedesete su godine potvrdile koliko su jezićna i pravopisna pitanja ujedno i prvorazredno društveno-politićko pitanje te su obilježene procvatom pravopisne djelatnosti u Hrvatskoj, ali leksikografske djelatnosti i jezićnoga savjetništva. U posljednjem desetljeću dvadesetoga stoljeća najveće promjene zahvatit će područje leksika i pravopisa, a odnose se na nova hrvatska puristićka nastojanja i ponovna aktualiziranja pitanja hrvatske pravopisne norme. U leksiku će doći do revitalizacije leksema iz pasivnoga jezićnog sloja, novotvorenica i uopće do davanja prednosti rijećima domaćećg podrijetla kako piše Samardžija (1997: 226–228). Jezićni je purizam posebno bio usmjeren na srbizme koji su u vremenu jezićnoga unitarizma zamijenili hrvatske lekseme i potisnuli ih u pasivni dio leksika. To se osobito odnosi na vojno nazivlje i terminologiju. Ipak, nastojalo se hrvatskim rijećima zamijeniti i druge internacionalizme, osobito ućestale anglizme. Promjene u leksiku primarno su zahvatile područje administracije, prava i vojnoga nazivlja jer su se one donijele vrlo jednostavno – zakonskom odredbom. Hrvatsku ćemo "restandardizaciju" u

⁹ Pojam restandardizacije rabi Lada Badurina u ćlanku *Standardizacija ili restandardizacija hrvatskoga jezika u 90-im godinama 20. stoljeća*

¹⁰ Tzv. Božićni Ustav Republike Hrvatske donesen 22. prosinca 1990.

devedesetim godinama promotriti kroz pravopis, gramatiku i rječnik, ali i disciplinu koja je doživjela svoj potpuni procvat – jezično savjetništvo.

Hrvatska je pravopisna norma u devedesetim godinama započela pretiskom Babić-Finka-Moguševa *Hrvatskoga pravopisa* 1990. godine čiji je status odmah određen kao službeni. Hrvatski je pravopis po prvi puta tiskan u cjelovitom izdanju s autorskim predgovorom, uvodom, kraticama i kazalom. Na kraju pretiskanoga izdanja nalazi se još i dodatak pretisku s *Pogovorom, Objašnjenjima, Ispravcima i promjenama*. Osim Babić-Finka-Moguševa *Hrvatskoga pravopisa*, u devedesetima su izdana još dva pravopisa – treće izdanje Anić-Silićeva *Pravopisnoga priručnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* i *Hrvatski računalni pravopis* (1996.) Slavena Batnožića, Branka Ranilovića i Josipa Silića. Babić-Finka-Mogušev *Hrvatski pravopis* do kraja 20. stoljeća, točnije do 2000. godine, doživjet će pet izdanja s promjenama koje su se očitovale u sve većem broju dvojnih rješenja koja su u konačnici trebala dovesti do promjena tj. do priklanjanja jednoj normi. O promjenama i uzrocima promjena u pravopisnoj normi *Hrvatskoga pravopisa* piše Stjepan Babić u knjizi *Temelji hrvatskomu pravopisu* (2005.). Takva je situacija, tvrdi Ivo Pranjković (Pranjković 2008), dovela do destabilizacije pravopisnih navika pa je samo pitanje novih pravopisnih knjiga iznova budilo negativne reakcije u narodu. Još je 1991. godine Sabor RH osnovao Vijeće za hrvatski jezik pa iako je tadašnji, tj. prvi predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman 1992. godine dao inicijativu da se učini nešto na području filologije i da se hrvatski jezik "postavi na čvrsto temelje", Vijeće se nikada nije ni sastalo. Za to je vrijeme Jezično povjerenstvo Matice hrvatske raspravljalo o promjeni načela pravopisa, tj. o zaokretu s fonološkoga na morfonološki pravopis. Da društvo ne želi prihvatiti znatnije promjene u pravopisnoj normi, vidjelo se u reakcijama na dva pokušaja anketiranja o promjenama kojima se htjelo znatnije utjecati na hrvatske pravopisne navike. O tome također piše Pranjković u *Sučeljavanjima* (Pranjković 2008) pa nalazimo da je prvi prijedlog predstavio 1992. Dalibor Brozović kao član *Jezičnoga povjerenstva Matice hrvatske*, a odnosio se na promjenu u pisanju dugoga jata. Prema Brozovićevu bi se prijedlogu *ije* zamjenilo s *ie* na mjestu dugoga jata (pr. *biel, snieg, mlieko*), a *ije* bi se ostavilo samo za stvarne glasove *ije* (pr. *pijemo*). Prijedlog da se troslovni slijed zamjeni dvoslovom *ie* nije prihvaćen ni tada, a ni 1998. godine što je pokazalo da je hrvatska stručna (ali ona nestručna) javnost protiv toga da se hrvatski pravopis korjenito

mijenja i to upravo ka korijenskome (pravo)pisanju. S brojnim argumentima protiv ovakve promjene javio se na upućena pitanja i Ivo Pranjković te zaključio: "Mislim da je ponovno insistiranje na prijedlogu o kojem govorimo između ostaloga i nekorektno, pa čak i bezobrazno prema hrvatskoj javnosti. Naime, prijedlog da se dugi jat piše kao *ie* već su jednom odbile sve relevantne ustanove u Hrvatskoj, i to uglavnom jednoglasno, nakon što im je krajem 1992. godine Jezično povjerenstvo Matice hrvatske uputilo dopis koji je sadržavao i takav prijedlog (kao prvu od četiri točke). Smatram stoga da je već samo ponavljanje toga prijedloga prilično ružna manipulacija hrvatskom javnošću" (Pranjković 2008: 13). I mnoge su druge ustanove poput Ministarstva kulture i prosvjete, Društva hrvatskih književnika, Zavoda za hrvatski jezik i dr., na dijelove ankete odgovorile negativno, odbijajući promjene u pravopisnom načelu i pisanju refleksa jata. Tako je Jezično povjerenstvo suočeno s neuspjehom u nekim reformama spontano gubilo interese svojih članova, a službeno je prestalo postojati neopozivom ostavkom Stjepana Babića u rujnu 1993. godine. Ipak, u devedesetim je godinama *Hrvatski pravopis* uveo nekoliko promjena. Već u 2. izdanju pravopis dopušta pisanje *neću* i *ne ću*, a u 5. izdanju propisuje pisanje *neću* pozivajući se hrvatsku tradiciju prekinutu novosadskim pravopisom. Također je uvedeno pisanje *d* i *t* u svim imenicama na *-dac*, *-tac*, *-dak*, *-tak*, *-tka* osim u imenica *oca*, *suca*, *sveca*, kao i sklonidbu imenica sa *-io* po obrascu *-io*, *-ija*, *-ijem* (pr. *Tokio*, *Tokija*, *Tokijem*).

U novim su se prilikama pitanja o jeziku usmjerila i na leksičku razinu. Prvi je cjeloviti rječnik *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića objavljen 1991. godine s oko 60 000 riječi. To je ujedno i prvi cjelovit rječnik hrvatskoga jezika nakon istoimenoga Broz-Ivekovićeve rječnika iz 1901. godine. Anićeve rječnik do kraja 20. stoljeća doživjeti još dva izdanja (1994. i 1998.). Drugi će opći rječnik istoga naziva, ali u izdanju Školske knjige i Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža" u redakciji Jure Šonje, izaći na samome kraju 20. stoljeća tj. 2000. godine. Što se tiče preostalog leksikološkoga i leksikografskoga rada treba istaknuti da se posebna pozornost usmjerila na brojne posuđenice o čemu je izdan niz stručnih radova pa čak i *Rječnik suvišnih tuđica u hrvatskomu jeziku* Mate Šimundića (1994.) kojoj će Stjepan Babić zamjeriti i sam naziv: "Ta knjiga ima pogrešan naslov, ono suvišnih nema pravoga smisla jer su u knjizi mnoge najobičnije tuđice koje ili nemaju zamjena ili im autor ne daje prave zamjene. Uz neka korisna upozorenja, ona je jedna od

najlošijih među jezičnim savjetnicima, pogotovu kad se uzme da ju je napisao doktor filologije" (Babić 2000).

U prvome poglavlju ovoga rada spominjali smo *jezičnu diferencijaciju* kao proces kojim se nastoje istaknuti razlike između dvaju, najčešće susjednih, bliskih jezika. Također smo rekli kako se taj proces odvija u situacijama kada se jedan jezik osjeća ugroženim dominacijom drugoga jezika ili je pak prisutna potreba da se istakne njegova posebnost i samostalnost u odnosu na koji drugi jezik. Kako su devedesete godine upravo godine u kojima se želi ukazati na samostalnost hrvatskoga jezika i njegovu različitost u odnosu na srpski jezik, ovo je vrijeme rječnika koji su na neki način bliski jezičnim savjetnicima. Radi se dakako o tzv. razlikovnim rječnicima. Iz nastojanja da se prikažu složeni odnosi između srpskoga i hrvatskoga leksičkoga sustava, nastao je *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga jezika* Vladimira Brodnjaka. Još je dobro spomenuti i rječnik pod naslovom *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* (Šamija i Likačić 1991). Stjepan Babić (Babić 2000) spominje kako navedeni rječnici mogu poslužiti kao jezični savjetnici ukoliko im se pristupi oprezno jer postoje primjeri u kojima su autori dali pogrešne zaključke, ali ih ne možemo smatrati službenom jezičnom politikom osobito ako uzmemo u obzir i to da je ovaj drugi izišao u vlastitoj nakladi. "Razlikovni rječnici nisu ni stručno preporučljiv, ni potpun, a u našim prilikama često ni kompetentan način na koji zainteresirani o tim činjenicama bivaju obaviješteni. Oni jesu izraz i svojevrsnoga pretjerivanja u suprotnom smjer, ali je i samo to pretjerivanje rezultat dugogodišnje jezične kolonizacije, stanja u kojem se nije smjelo reći da je neka riječ ili kakva druga pojava hrvatska (a da nije srpska) ili da je srpska, a da nije hrvatska, odnosno da nije na isti način srpska kao što je hrvatska" (Pranjeković 2008: 70). Pitanje razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika odnosno pitanje radi li se o jednome ili dvama različitim jezicima, nije zamrlo ni danas u 21. stoljeću. Kako je ova tema bila aktualna i prije gotovo 80 godina pokazuje nam Kruno Krstić u članku *Hrvatski književni jezik* (1940.).

Drugo je važno pitanje leksika bilo ono usmjereno na srbizme o kojima se mnogo raspravljalo u prvoj polovici 90-ih godina. Treće je pitanje proizašlo iz prva dva, odnosno iz potrebe za revitalizacijom hrvatskih riječi što su još od vukovskog zaokreta krajem 19. stoljeća postali dijelom pasivnoga leksika. "Tako su oživljeni leksemi *dužnosnik, glazba, gospodarstvo, ozračje, promidžba, prosvjed, skladatelj,*

sustav, uljudba, veleposlanstvo, dok su u pasivnom leksiku, s jakom stilskom obilježenošću, ostali leksemi čije oživljavanje nije uspjelo, npr. *bezodvlačan, dugočasan, putničar*" (Samardžija 2002: 60). Briga o jeziku karakteristična je za europsko uvjerenje koje polazi od devetnaestostoljetne ideje o "jednoj naciji i jednome jeziku, iako u Europi možemo pronaći niz odstupanja. Zbog te ideje o nacionalnome jeziku često se javljalo stajalište da jezik može postati jedinstvenim sredstvom neke grupe samo ako je očišćen od leksema i izraza drugih jezika što se postizalo zamjenjivanjem posuđenica novotvorenicama ili pak oživljenicama. Takav postupak uklanjanja posuđenica iz jezika služio je uspostavi razlika u odnosu na susjedne jezike, u Hrvatskoj osobito u odnosu na srpski jezik, ali i jačanju unutarnje kohezije. Purizam dakako nije karakterističan samo za fazu formiranja nacije i nacionalnoga jezika iako je u toj fazi najjači (Škiljan 2002). Promjene u leksiku Nives Opačić (2009: 446–447) tumači kao posljedicu promjena društvenog okvira kada se značenja nekih riječi iz javne društvene sfere mijenja brže ako su k tome i politički obojane. Tada se radi o neposredno politički uvjetovanoj promjeni kao u primjerima poput sljedećih leksema: *drug, drugarica, zadruha*.

O suvremenoj gramatikologiji piše Dijana Stolac (2006: 297–318) gdje ističe gramatičare Eugeniju Barić, Miju Lončarića, Dragicu Malić, Slavka Pavešića, Mirka Petija, Vesnu Zečević i Mariju Znika kao autore iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji će 1990. godine objaviti *Gramatiku hrvatskoga književnog jezika*. Ova će gramatika od trećega izdanja nositi ime *Hrvatska gramatika*, a uključivat će i dio iz povijesti hrvatskoga jezika koji je do tada bio izostavljen. Krajem dvadesetoga stoljeća, 1997. godine, objavljena je *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža temeljena na metodologiji objasnidbene i funkcionalne gramatike.

Kao posebni segment jezične politike spomenuli smo jezičnu kulturu. Jezična se kultura posebno "štiti" i pokušava podignuti na veću razinu posebnom lingvističkom disciplinom – jezičnim savjetništvom. Upravo su devedesete godine razdoblje kada su za jezik i njegovu normu bili zainteresirani mnogi pa su se jezičnim savjetništvom bavili mnogi – od onih stručnih do laika. Jezični su savjeti davali na radiju, televiziji, u novinskim člancima ili izlazili kao monografije. Da bismo opravdali tvrdnju kako je jezično savjetništvo u devedesetima doživjelo pravi procvat, dovoljno je navesti kako je u razdoblju do 1990. godine tiskano 19 jezičnih savjetnika, a u devedesetima gotovo 30 (uvrstimo li i razlikovne rječnike, onda smo dosegli tu

brojku)¹¹. Izdavaštvo jezičnih savjetnika započeto je 1990. godine objavljivanjem knjiga jezičnih savjeta *Hrvatska jezikoslovna čitanka* (Stjepan Babić) i *Hrvatski naš svagda(š)nji* (Stjepko Težak). Ovi će se autori javljati i kasnije s drugim svojim savjetnicima, a osim njih vrijedno je spomenuti još i jezične savjetnike Mile Mamića, *Hrvatsko računalno nazivlje* Milice Mihaljević, *Hrvatski u praksi* Ivana Zoričića, *Hrvatski jezični savjetnik* Instituta za jezik i jezikoslovlje, i dr.

¹¹ <http://ihji.hr/stranica/jezicni-savjeti/27/>, preuzeto: 15. rujna 2016.

5. Istraživanje uporabne norme u novinama druge polovice 20. stoljeća

5.1. Cilj i metodologija istraživanja

U ovome radu prikazane su posljedice jezične politike u drugoj polovici 20. stoljeća. S obzirom da su izneseni podatci o izmjenama normativnih priručnika kroz određena razdoblja, drugi će se dio ovoga rada baviti poštivanjem propisane norme u novinama koje su kontinuirano izlazile u godinama kojima se ovaj rad bavi. Cilj je ovoga istraživanja uočiti primjenu ili odstupanja od propisanih normi. Istraživanjem se također želi vidjeti mogu li se neke tvrdnje o jeziku iz prvoga dijela rada potvrditi na temelju analize novina.

Istraživanje ćemo provoditi na odabranim brojevima *Glasa Istre*, *Glasa Podravine* i *Vinkovačkog lista*. *Glas Istre*, danas su regionalne nezavisne dnevne novine pokrenute kao glasilo Narodnooslobodilačke fronte za Istru u srpnju 1943. Izlazile kao mjesečnik, tjednik, dvotjednik, a od 1969. izlaze kao dnevne novine. *Glas Podravine* od samoga početka, koji seže u 1945. godinu, izlaze kao tjedne novine. Vinkovački list također su tjedne novine s najdužom tradicijom izlaženja na području Vukovarsko-srijemske županije od 1952. godine. Ove smo novine odabrali jer su kontinuirano tiskane u čitavoj drugoj polovici 20. stoljeća pa se promjene na jezičnim razinama mogu pratiti u svim razdobljima. Također smo ih odabrali i zbog različite teritorijalne rasprostranjenosti kako se ne bismo pri istraživanju nužno ograničili na samo jedno područje.

Pri analizi novina pokušat ćemo utvrditi slijede li određene novine propise aktualnih normativnih priručnika te uočiti neke razlike u normi prilikom smjeni priručnika. Analizu određenih novina nećemo provoditi sasvim ujednačeno, ali svakako ćemo se određenoj jezičnoj razini posvetiti u onoj mjeri u kojoj će ona u određenome broju novina po nečemu isticati.

5.2. Analiza novina prema normativnim priručnicima u tzv. avnojskom razdoblju (do novosadskoga pravopisa)

5.2.1. Glas Istre, 2. siječnja 1948. / 2. siječnja 1955

Pri analizi *Glasa Istre* od 2. siječnja 1948. godine zamijetili smo da se većinom poštuje pravilo o pisanju velikim slovom određenih Boranićevom pravopisnom normom. Boranićev pravopis nalaže da se u imenima sastavljenim od pridjeva i vlastite imenice ili opće imenice u prenesenom značenju oba člana pišu velikim slovom pa u ovome broju pronalazimo primjere poput *Mošćenička Draga*. U listu se ispravno pišu i nazivi država (*Sovjetski Savez, Jugoslavija*), zatim nazivi ustanova gdje se velikim slovom piše samo prva riječ (*Centralni odbor*) kao i ostala vlastita imena. U broju je pogrešno napisano *sokolački kotar* umjesto *Sokolački kotar* jer pravopisna norma nalaže pisanje prve riječi u nazivu upravnoga područja velikim slovom, a druge riječi malim ako je ona opća imenica. U jednome se članku ovoga broja koristi leksem *prevoz* umjesto *prijevoz*. U Boranićevu je pravopisu riječ *prevoz* označena zvjezdicom što upozorava na to da se ta riječ ne upotrebljava u književnome govoru. Umjesto toga koristi se *prijevoz*, ali se zato piše *prevoziti*. U listu se većinom pravilno koristi prijedlog *radi* koji označava namjeru i cilj radnje. Prilog *sada* zapisan je odvojeno od prijedloga *do* što je dopušteno kada se prilog želi posebno istaknuti. Pri analizi članka primijećeno je da se autor pridržava pravila o pisanju negacije odvojeno od glagola: *ne će biti*. Leksem *učestvovati* ispravan je iako bi se danas reklo *sudjelovati*. U članku možemo primijetiti i nešto drugačiju interpunkciju no što je danas uobičajena. Naime, rečenice su odvojene zarezima prema *strukturnom načelu*. Zarez se prema ovome načelu piše između surečenica / klauza složene rečenice. Prema Boranićevu pravopisu (1947: 65) zavisne se rečenice odvajaju zarezom kazujući vrijeme, mjesto, odnos, način, pogodbu, dopuštanje, uzrok, posljedicu, namjeru, objašnjenje i izricanje. Na naslovnoj stranici broja primijećena je uporaba naziva mjeseca u godini "istočne" varijante: *2. januara 1948*. Cijena je novina izražena na sljedeći način: *Din. 3.-* što je pogrešno jer se "ne bilježi točka uz skraćenice za metričke mjere, novčanice i kemičke formule" (Boranić

1947: 82). Ispravno je: *Din* 3.- kako je u ostalom i na samom izdanju pravopisa: *Din* 27.-

U *Glasi Istre* od 2. siječnja 1955. godine primijetili smo i upotrebu dekomponiranoga predikata: *gdje će se za siromašne vršiti besplatni pregledi* (umjesto *besplatno pregledavati*). U Boranićevu se pravopisu u poglavlju *Znaci za riječi* nalazi i crtica koja se ovdje naziva samo *stanka* te se napominje da se koristi umjesto prijedloga *do, od....do, (iz)među*. U istome članku nalazimo primjere upotrebe prijedloga *od i do*, ali i crtice: *Radovi na izradi nove ceste Plomin-Vozilići-Labin / rekonstrukcija od Brseča do Plomina*. U pisanju crtice nije korištena bjelina. Pravilo o pisanju spojnice vrlo je kratko izneseno te tako nalaže da se ona koristi u: "pisanju složenica, rastavljanju riječi na slogove, kad se hoće da pokaže od kojih je dijelova postala neka riječ, između cifre rednoga broja i njegova padežnog završetka u množini" (Boranić 1947: 83). U *Glasi Istre* (1948.) crtica se koristi u primjeru *anglo-američki* gdje se *anglo-* smatra prefiksom. Leksem nismo pronašli ni u Boranićevu pravopisu, ni u Broz-Ivekovićevu rječniku. Crtica se koristi i u broju od 7. siječnja 1955. u primjerima poput *vice-admiral, general-major*. U *Glasi Istre* iz 1948. godine, kao i u broju od 7. siječnja 1955. primijetili smo upotrebu *dj* umjesto *đ*, iako se "đ piše u oblicima, gdje je postalo od dj" (Boranić 1947: 15). Zanimljivo je što u oba lista prevladava uporaba *đ*, te je uporaba *gj* tek povremena. U *Glasi Istre* iz 1955. godine naziv je rubrike *Rodjeni, vjenčani i umrli*, a podnaslov je *Rođeni*. U leksemima poput *potpredsjednik* provelo se jednačenje kako nalaže pravopis. U tekstovima oba broja zastupljeni su leksemi političkoga podstila i ideologizmi poput *major*. Poštuje se pravilo u upotrebi navodnika u rečenici kao u primjeru: "Galeb" (ime broda). Ponegdje se griješi u sintaksi ili upotrebi zareza kao u rečenici članka iz 1955. čime rečenice katkada zvuče "pitijski": *Na obali predsjednika Tita su dočekali*.

Primijetili smo i da je u člancima vrlo česta upotreba kratica, osobito u naslovu, koje se u tekstu barem jednom pišu punim nazivom. Očito iz razloga što ih je toliko da se tvore gotovo od svih naziva ustanova, udruga itd. Neki od primjera: *NC (Narodni centar), NOGO (Narodni odbor gradske općine)*. U broju iz 1955. strana imena istočnjačkog porijekla transkribirana su fonetski na sljedeći način: *Ba u, Takin Nu*. Na naslovnoj je stranici naziv mjeseca napisan zapadnom varijantom: *siječanj*. Cijena novina napisana je u broju iz 1955. punim nazivom valute: *DINARA 10.-*

5.2.2. Glas Podravine, 3. ožujka 1950. godine

U ovome broju *Glasa Podravine* primijećeno je nedosljedno pisanje negacije uz glagol. Negacija se čak unutar istoga članka povremeno piše odvojeno od glagola, a pri kraju članka zajedno s glagolom. Prema Boranićevu pravopisu ispravno je pisati negaciju odvojeno od glagola: *ne će, ne može*. Čestica *ne* piše se zajedno kad ona ne niječe glagol već s njime tvori jasno značenje (npr. *nestati, nedostati*) i uz glagolske oblike koji se samostalno ne govore (npr. *nemoj, nemam, nemajući*). U pisanju složenica upotrebljava se spojnica: auto-moto društvo, majke-radnice. Na leksičkoj je razini primijećena upotreba riječi *uslov* koja se nalazi u Broz-Ivekovićevu rječniku gdje se upućuje na riječi *uvjet* i *pogodba*. Usputno dodajemo da riječi *špekulant*, koju smo također pronašli u jednome članku iz ovoga broja, nema u Broz-Ivekovićevu rječniku. U broju je zamijećeno nerazlikovanje pridjeva sljedeći i priloga slijedeći: *Nagrađeni su slijedeći zadrugari*. U novinama se koristi izraz *dne*, u značenju *dana*, koji nismo mogli potvrditi u Boranićevu pravopisu, ali se nalazi u Broz-Ivekovićevu rječniku kao arhaizam u značenju 'dana'. U pisanju kratice *dr.* (doktor) uvijek se koristi veliko slovo čak i ako nije početno (*Dr.*) što je protivno aktualnoj normi. Od kratica još su zapažene: *t.j* (to jest), *na pr.* (na primjer), *br.* (broj), *kg.* (kilogram), *o.g.* (ove godine), sve zapisane prema Boranićevu pravopisu. U upotrebi je i riječ *takovi* označena u rječniku kao pridjev iz glagoljaškog brevijara te upućuje na riječ *takvi*. U pisanju futura gubi se dočetno -i kada se nenaglašeni prezent glagola htjeti nalazi iza glagola: *odigrat će, proširit će*. Poštuju se i iznimke poput: *izaći će*. Pogrešno se rabe pasivni participi *iznešen* umjesto *iznesen, donešen* umjesto *donesen*. Primijećena je pogrešna upotreba padežnog oblika. Primjerice, umjesto genitiva množine upotrijebljen je nominativ množine: *U zadrugu je ušlo 14 domaćinstva* umjesto *u zadrugu je ušlo 14 domaćinstava*. Griješi se i u slaganju broja s imenicom: *Kod ovih dviju centara* umjesto *kod ovih dvaju centara*. Na sintagmatskoj razini zapazili smo češću upotrebu *konstrukcija da + prezent* umjesto infinitiva: *dužnost je da pruži pomoć* umjesto *dužnost je pružiti pomoć*. Često je i dekomponiranje predikata: *uzeli su obavezu* umjesto *obvezali su se*. Na razini rečenica zamijećene su inverzije poput: *Osnovano je godine 1045*. U ovome broju *Glasa Podravine* još smo zamijetili da se imena mjeseci u godini pišu hrvatskim

nazivom. Također se piše i točka iza rimskoga rednog broja kako i nalaže aktualni pravopis. Ipak, u pisanju se datuma više puta koristi i kombinacija točke i kose crte koja odjeljuje dan i mjesec što nije određeno pravopisom pa se i u tom pogledu krši norma: *koje je održano 19./ II. 1950.* ili npr. *dana 26./ II. o. g.*. U ovome je broju zamijećeno i da se vrlo često piše točka u bilo kojem dijelu rečenice te se zatim tekst nastavlja kao da točke nije ni bilo, dakle malim slovom, što na kraju možda pripada tiskarskoj ili kakvoj drugoj omaški.

5.2.3. Vinkovački list, 27. rujna 1952.

U analizi ovoga broja *Vinkovačkog lista* primijetili smo upotrebu leksema *sportista* i *fiskultura* koji se ne nalaze se u Broz-Ivekovićevu rječniku, kao ni u Boranićevu rječničkom dijelu pravopisa o čemu smo već pisali. U teorijskome smo dijelu rada i napomenuli kako u rječniku nedostaje sportska terminologija. Ipak, ti su leksemi i u službenoj i javnoj upotrebi. U listu se složenice pišu sa spojnicom kako i nalaže pravopisna norma: *spomen-ploča, kotarsko-gradska*. U listu je primijećeno da se izraz *sportskoribolovno (društvo)* ne promatra kao složenica te se stoga piše: *sportsko ribolovno društvo "Priroda"*. U ostalim su primjerima u listu ispravno napisani nazivi sportskih društava, poduzeća i udruga jer pravopis nalaže: "Između navodnika se meće: (...) naslovi i nazivi u rečenici , da bi se kao takvi razabrali" (Boranić 1947: 75). Slijedeći tu pravopisnu normu autori članaka u listu pišu: *sportsko društvo "Partizan", Iovačko društvo "Slog"*. Primijećeno je i da se u člancima uvijek navode prvo prezimena, a onda imena i to bez zareza: *Buković Ivan-Ćiro, Grčman Anton*. O tome Boranićev pravopis ne bilježi pravila. Izraz *sportsko udruženje* (sportsko društvo) također je dio političkoga podstila Jugoslavije koji je zamijenio leksem *društvo* u nazivima *udruga* tj. *društava*. Primijećena je i upotreba internacionalizama poput *aklamacija* umjesto *klicanje*. U pisanju futura I. uvijek se koristi krnji infinitiv ukoliko mu slijedi nenaglašeni oblik glagola htjeti: *održat će se, glasat će*. Glagolski prilog *slijedeći* redovito se koristi umjesto pridjeva *sljedeći*. Često je i dekomponiranje predikata: *sjednica je stavila u zadatak* umjesto *sjednica je zadala*. U listu smo primijetili upotrebu izraza *obadva* koju iz današnje perspektive

gledamo kao svojevrsnu reduplikaciju jer *oba* znači *i jedan i drugi*, a samim time *oba*. Ipak, izrazom se ne krši pravopisna norma. Na razini čitavoga lista primijećeno je da se točka kao interpunkcijski znak rabi gdje joj nije mjesto, a zatim se nastavlja malim slovom kao da je slučajno stavljena. U upotrebi pasivnoga participa dosljedno se pojavljuju pogreške poput *odnešena* umjesto *odnesena* jer se pasivni particip tvori, samo dodavanjem nastavka *-en*. Strana se imena u listu pišu izvorno kako i nalaže Boranićev pravopis (1947: 33) pa tako izdvajamo primjere: *Stewart Stern, Pier Angeli, Fred Zinnemann, Phillip*.

5.3. Analiza novina prema normativnim priručnicima u razdoblju od novosadskoga pravopisa do sloma hrvatskoga proljeća

5.3.1. Glas Istre, 31. ožujka 1967.

U ovome broju *Glasa Istre* prevladavaju članci u kojima se osuđuje Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika: *Deklaracija primljena s ogorčenjem, Traži se objavljivanje imena potpisnika deklaracije, Deklaracija nije prihvatljiva, Zaključci Glavnog odbora SSRNH u povodu "Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika", Deklaracija – politička diverzija, Učesnici konferencije jednoglasno osudili deklaraciju, Osuđujemo akciju uskogrudnih šovinističkih elemenata*. Pisanje velikim slovom neujednačeno je. U nekim se člancima piše *Deklaracija*, a u nekima *deklaracija* iako se misli na specifičan dokument tj. samo se krati njezin puni naziv. Leksemi koji prevladavaju u ovome broju većinom vezani za politički podstil administrativnog stila kao i za različite ideologizme. Osim ideologizama poput: *Izvršni komitet, Centralni komitet*, primijećeno je da se riječ znanost sustavno zamjenjuje riječju *nauka*, riječ *izgred* riječju *eksces*. Češće se rabe leksemi *saopćiti* nego *priopćiti*, *učesnici* umjesto *sudionici* te *historija* umjesto *povijest*. Vrlo su česte različite složenice koje se pišu sa

spojnicom: *buržoasko-nacionalističkih, političko-nacionalističkim, birokratsko-centralistički i dr.*

Izraz *u toku* koristi se gotovo bez iznimke: npr. *radovi su već u toku*, umjesto *radovi su već u tijeku*. Većina članaka obiluje pokratama: *SKH, SR, CK, SKJ, SFRJ, IRN (Istarski rudnici nemetala)*. O pisanju kratica novosadski pravopis bilježi (1960: 130):

a) "Jedne od njih su nepromjenjive skraćenice (skraćenice etikete) postale od početnih slova svakog člana nekog složenog naziva, npr.: AFŽ, SK, SKJ,(...). u promjeni se također pišu u navedenom obliku, bez padežnih nastavaka

b) Takvim se skraćenicama u govoru katkada daje oblik promjenjivih riječi: jednima od njih koje oblikom odgovaraju riječima našeg jezika – bez ikakvih promjena (SAN, NOB, SOŠ), a drugima koje su u takvom obliku nemoguće – izgovaranjem pojedinih glasova u obliku njihova abecednog naziva (AFŽ se npr. izgovara kao Aefže i običnije AFEŽE, SSSR – kao Eseseser, CK – kao Ceka itd.). U tom se slučaju skraćenici dodaje padežni nastavak povezan crticom: SAN-a, NOB-u, SOŠ-u, SSR-u (...)"

Navedeno pravilo nedovoljno objašnjava kada se i kojim skraćenicama dodaju padežni nastavci pa u člancima različitih novina u čitavome razdoblju nalazimo primjere kada se istim kraticama gdjekad dodaju padežni nastavci ili se pak izostavljaju. Ponekad se u nekim člancima ista pokrata piše na oba načina tj. u jednome dijelu članka s padežnim nastavkom, a u drugome bez. U *Glasi Istre* većinom se slijede pravila o izgovoru i pisanju ijekavskoga izgovora (Pravopisna komisija 1960: 23-31): *rješavanje, riješena, rješavaju*. Novosadski je pravopis izmijenio neka pravila o promjeni suglasnika. Dok je Boranićev pravopis nalagao da *d* ostaje nepromijenjeno ispred afrikata *c, č, ć, đ, dž*, ovim je pravopisom određeno: "suglasnik *t* piše se u riječima složenim s prefiksom koji se završava glasom *d* ako riječ počinje bilo kojim slivenim suglasnikom: otćušnuti (odćušnuti), otcijepiti (odcijepiti), potcijeniti (podcijeniti)" (Pravopisna komisija 1960: 68). Analizom ovoga broja *Glasi Istre* uočeno je da se negacija piše odvojeno od glagola osim u niječnome obliku prezenta glagola htjeti kada se piše zajedno: *neće proći*. Ovakvo je pisanje određeno novosadskom pravopisnom normom i označava prekretnicu u odnosu na dotadašnju Broz-Boranićevu pravopisnu normu.

U ovome je broju primijećeno još i izostavljanje točke iza rednog rimskog broja u skladu s pravilima *Pravopisa hrvatskosrpskoga književnog jezika* te promjena u načinu pisanja imena i prezimena osoba u članku. U člancima se sada prvo piše ime, a onda prezime što je suprotno od onoga što je bilo dominantno u prethodnome razdoblju.

5.3.2. Glas Podravine, 1. travnja 1967.

Ovaj je broj *Glasa Podravine* tematikom istovjetan prethodno analiziranome broju *Glasa Istre*. Dakle, riječ je o reakcijama na *Deklaraciju*. S obzirom na to leksik koji prevladava sličan je onome u *Glasi Istre*. Radi se o frekventnoj uporabi ideologizama i leksika administrativnoga stila, zatim o uporabi internacionalizama, a uočava se i uporaba pridjeva s nastavcima tipičnima za istočnu varijantu: *komunisti, sekretar, komitet, sekcije, kandidacioni, diskusija, najaktuelniji, sprovesti* itd. U pisanju naziva Deklaracije često se griješi pa nalazimo primjere poput: *Deklaracija o položaju i nazivu hrvatskog jezika, Deklaracija "o položaju i nazivu hrvatskog jezika"*. U pisanju pravopisnoga znaka točke uočena je upotreba pravila donesenih novosadskim pravopisom pa se točka izostavlja iza rednog rimskog broja i nekih kratica. U listu je primijećena upotreba izraza u toku umjesto u tijeku te izraza slijedeći umjesto sljedeći. U pisanju izraza *narodnooslobodilačka borba* primijećena je upotreba nove norme određene novosadskim pravopisom gdje se izraz piše malim slovom. Prijašnja, Boranićeva pravopisna norma, određivala je pisanje *Narodnooslobodilačka borba*.

5.3.3. Vinkovački list, 25. ožujka 1967.

U ovome broju *Vinkovačkoga lista* možemo uočiti vojnu terminologiju JNA. Naime, *oficiri* i *podoficiri* HV-a danas se, kao i prije 1945., nazivaju časnicima. O promjenama u vojnome nazivlju za vrijeme JNA Samardžija (2002: 47) bilježi: *Budući da je vojsci nove države službeni i zapovjedni jezik bio srpski, hrvatsko vojno (domobransko) nazivlje također je nakon svibnja 1945. ostalo izvan upotrebe, uz poneku rijetku iznimku, npr. časnik samo u trgovačkoj mornarici.*

Prema tada aktualnom *Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika* ne piše se točka iza rimskoga rednog broja čega se autori članaka pridržavaju. Ponekad se u tekstovima pogrešno upotrebljavaju navodni znaci. Npr. izostavljaju se navodni znaci u nazivu udruženja, a prema pravilu: "Naslovi knjiga, nazivi časopisa, društava, brodova, hotela i sl. stavljaju se među navodnike, naročito kada nose ime koje što drugo znači" (Pravopisna komisija 1960: 112). Na naslovnoj je stranici lista datum napisan zapadnom varijantom naziva mjeseci: *25. ožujka 1967.* Ipak, ti se nazivi ne upotrebljavaju dosljedno što se vidi u članku koji se nalazi također na naslovnoj stranici istoga broja, a glasi: *Prva sjednica Općinske konferencije SSRN- 7. aprila.*

5.4. Analiza novina prema normativnim priručnicima u vremenu od sloma hrvatskog proljeća do kraja 70-ih

5.4.1. Glas Istre, 12. veljače 1973. / 12. veljače 1975.

Na odabranom broju *Glasa Istre* od 12. veljače 1973. možemo pokazati kako se u ovome razdoblju neke jezične osobitosti nisu promijenile. Članak obiluje različitim kraticama zapisanim na način kako propisuje novosadski pravopis. Naime,

prema pravopisu Babić-Finka-Moguš iza kratice za doktor piše se točka. U članku je zapisano: dr (bez točke), kako nalaže *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika* (1960). Na leksičkoj razini zanimljiva je naizmjenična upotreba leksema *tajnik* i *sekretar*.

U ovome smo broju zamijetili upotrebu različitih kolokvijalizama: "*Zalijepio*" *kola za zid*, *Teretnjakom u "rikverc"*. Koriste se i leksemi poput *uhapsili* su umjesto *uhitili su* ili *zatvorili su*¹², tuđica poput *raport* umjesto *izvještaj* ili *izvješće*, *stabilizacioni* umjesto *stabilizacijski*.

Analizom *Glasa Istre* od 12. veljače 1975. uočili smo da je pravopisna norma istovjetna onoj od prije dvije godine. Najveće je odstupanje od pravila u pisanju zareza. Dosljedno se slijede pravila o pisanju kratice i tuđica: npr. *kafe-bar*. *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika* dozvoljava pisanje stranih vlastitih imena dvojako: "izvorno (mahom u latinici) i fonetski (mahom u ćirilici). Ostavlja se slobodna upotreba jednog i drugog načina pisanja, samo – ako je riječ manje poznata – treba uz fonetski izgovor prvi put u zagradi dodati izvorno pisanje, a ako se ona izvorno piše, treba joj u zagradi navesti fonetski izgovor" (Pravopisna komisija 1960: 148). S obzirom na ovo pravilo *Glas Istre* se u potpunosti opredijelio na izvorno pisanje vlastitih imena: *George Laubach*, *Luis Blas*, *Margareth Thatcher*. Iznimke su pisanje primjerice istočnjačkih vlastitih imena: *Ču En Laj*.

5.4.2. Glas Podravine, 12. siječnja 1973. / 7. siječnja 1975.

Glas Podravine također poštuje normu određenu novosadskim dogovorom što se vidi u poštivanju načina pisanja kratice, pisanja velikih slova, pisanja futura prvog kao složenog glagolskog oblika (iako je pisanje futura novosadskim pravopisom određeno dvojnim rješenjem), pisanju navodnih znakova. Primjerice, iza kratice dr u značenju *doktor* ne piše se točka, kao ni i za rimskoga rednog broja što se najviše vidi u pisanju datuma. Crtica se često koristi u označavanju stanke i ondje gdje joj ponekad i nije mjesto: *Narodno sveučilište šest mjeseci bez – direktora. Istodobno u*

¹² U Hrvatskom pravopisu (Babić, Finka, Moguš 1971: 311) stoji: uhapsiti, uhapšen > zatvoriti; uhititi (uhvatiti)

sveučilištu se nakupilo previše – lošeg. Primijećena je upotreba konstrukcije *da + prezent umjesto infinitiva*. U broju od 7. siječnja 1975. možemo primijetiti slična jezična obilježja.

5.4.3. Vinkovački list, 12. siječnja 1973.

Istraživanjem jezičnih osobitosti ovoga broja *Vinkovačkog lista* ustanovili smo nekoliko razlika u odnosu na prethodno analizirane listove. Naime, ovaj list bilježi točku iza kratice *dr.* u značenju doktor čime odstupa od novosadske norme. Ipak, ne možemo zaključiti da je to zbog uvažavanja norme koju propisuje Babić-Finka-Mogušev pravopis jer od njega odstupa izostavljanjem točke iza rimskoga rednog broja, izostavljanjem bjeline kod pisanje crte u značenju *od – do*. Ipak, u nazivu mjeseca koriste se nazivi zapadne varijante, a umjesto leksema učesnici koristi se leksem sudionici.

5.5. Analiza novina prema normativnim priručnicima od polovine do kraja 80-ih godina 20. st.

5.5.1. Glas Istre, 25. siječnja 1989.

Analizom ovoga broja *Glasa Istre* zaključili smo da se slijedi Anić-Silićeva pravopisna norma zbog jezičnih obilježja koja smo izdvojili. Naime, poštuje se Anić-Silićevo *Pravilo o pisanju ili izostavljanju točke iza rednoga broja*. U poglavlju *Točka u kombinaciji s drugim pravopisnim znakovima* piše: "Točka kao znak za označavanje rednog broja ne piše se kad iza nje dolazi zarez, crta sa značenjem

"do", zagrada, upitnik ili uskličnik" (Anić, V. Silić, J.: 1986.). Prema novosadskome pravopisu također je izostavljeno pisanje točke ukoliko joj je slijedio kakav drugi znak. Na razini čitavog broja primijećeno je da se ponekad izostavlja zarez kod umetnutih nezavisnih dijelova rečenice. U pisanju crte kao pravopisnoga znaka, Anić-Silićev pravopis propisuje bjelinu koja nije prisutna u Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika (Pravopisna komisija 1960). "Primjerice kada crta označava vremenski, prostorni, količinski ili kakav drugi odnos tipa od – do" (Anić, V., Silić, J.: 1986). Primjena ovoga pravila primijećena je u i u *Glasu Istre* iz 1975., no nije zamijećena u brojevima do kraja 60-ih godina. U poglavlju *Pravopisni znakovi u brojkama* nalaže se da: "Ispred svake treće znamenke višeznamenkaste brojke (polazeći zdesna nalijevo) osim bjeline može stajati točka" (Anić, V., J. Silić 1986: 73). U člancima ovoga broja zapazili smo da se umjesto točke piše zarez (npr. 2,225 milijuna). U člancima su i dalje prisutne brojne kratice, složenice i polusloženice koje se pišu prema Anić-Silićevoj normi (HŽP, SIV, JA, dr. , jugo-križa). U listu je zapažena i primjena oblika autocesta koji pripada Anić-Silićevu pravopisnom priručniku. *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika* i *Hrvatski pravopis* oblik *auto-cesta* smatraju polusloženicom te je tako i zapisuju. Pravopisni priručnik smatra sastavnicu *auto-* prefiksom pa riječ pišu sastavljeno bez crtice: autocesta.

U poglavlju *Deklinacija stranih muških imena Pravopisnoga priručnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* stoji: "Strana muška imena kojima osnova završava na suglasnik ili na samoglasnik i (što se utvrđuje izgovorom) u nominativu imaju nulti nastavak (u pismu se njihov kraj može očitovati i drugačije), pa se dekliniraju kao (...) Charles Bally – Charlesa Ballya, Giacomo Leopardi – Giacoma Leopardia..." (Anić. V., Silić, J. 1986: 176 – 177). U *Glasu Istre* pronašli smo da se ovo pravilo primjenjuje npr. *Pier Paola Pasolinia, Jacquesa Poosa*.

Na kraju bismo mogli zaključiti da je norma koju *Glas Istre* slijedi od 1986. ona norma koju propisuje *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića. Na leksičkoj je razini primijećen znatno manji broj leksema ideologizama poput *tajnik / sekretar*. Na sintaktičkoj razini nije uočena primjena konstrukcije *da + prezent već infinitiva* koja je bila česta u prethodnim razdobljima.

5.5.2. Glas Podravine, 13. siječnja 1989.

U *Glasu Podravine* dosljedno se slijedi pravilo o izostavljanju točke iza rednoga broja ako slijedi koji drugi pravopisni znak. Točka se u listu bilježi i za rimskoga rednoga broja što čini razliku u odnosu na prethodnu pravopisnu normu. Prema Anić-Silićevoj pravopisnoj normi iza svake treće znamenke višeznamenaste brojke (polazeći zdesna nalijevo) osim bjeline može stajati i točka. Međutim, ovo se pravilo ne primjenjuje dosljedno pa u listu nalazimo: *30.000, 7000 (umjesto 7 000 ili 7.000)*. U tekstu se katkada nižu uskličnici: (...) *koji planiraju pokriti iz drugih izvora po indeksu od 1.143,1 posto!!! Ili: 33 puta više!!!* I u ovome se primjeru slijedi Anić-Silićeva pravopisna norma: "U jako istaknutom tekstu može iza riječi, skupa riječi ili rečenice stajati i više uskličnika (obično tri)" (Anić i Silić 1986: 39).

U navodnike se stavljaju nazivi novina, radnih organizacija, itd.: "*Glas Podravine*", "*Podravaši*", "*Industrogradnja*". U listu se crta kao pravopisni znak rabi kada zamjenjuje zarez ili dvotočku ili označava pauzu čime ističe dio teksta: *Međutim, u nečem je ipak poučan – za koprivničke prilike*. Crta se koristi za izražavanje odnosa od – do: *Podravka – Papuk, Zanatlija – Grozd*. U svakom se slučaju crta odjeljuje bjelinom kako nalaže pravopis. U pisanju velikih i malih slova sustavno se slijedi norma: *Sveta Tri Kralja, Ulica Đure Basaričeka, 1. maj*, itd. Norma se slijedi i u pisanju kratica koje su i u ovome listu česte, osobito one vezane za društveni kontekst. Na leksičkoj su razini i dalje prisutne različite tuđice kao i leksemi političkoga podstila. Primijećeno je da se strana imena pišu onako kao i u jeziku koji im je ishodište.

5.5.3. Vinkovački list, 13. siječnja 1989.

U ovome broju *Vinkovačkoga lista* zamijećeno je da se dosljedno poštuju pravopisna pravila o upotrebi točke kao pravopisnoga znaka onako kako to nalaže Anić-Silićev Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Kao i u primjeru prethodno analizirana broja *Glasa Podravine* i ovdje se točka ponekad ne bilježi pravilno u pisanju višeznamenkastih brojki: 7000 umjesto 7.000 ili 7 000. Odstupanja od norme primijećena su u pisanju velikoga i maloga slova kao u primjeru: *ul. A. Tonkovića 118* umjesto *Ulica A. Tonkovića 118*. U listu je primijećena i pogrešna upotreba izraza *u toku* umjesto *u tijeku*: *Izrada financijskog plana u toku*. Navedenomu naslovu nedostaje i crta. U pisanju brojke i gramatičkoga morfema griješi se te se piše primjerice *30-tak* umjesto *30-ak*. I u ovome su broju primijećeni oblici pridjeva tipičniji za srpski jezik kao i upotreba internacionalizama i leksema koji pripadaju političkome podstilu (*akcioni, dokumentacioni*). Često se pogrešno rabi i izraz *obzirom* umjesto *s obzirom*. U listu je primijećena upotreba *infinitiva*, a ne konstrukcije *da + prezent*.

5.6. Analiza novina prema normativnim priručnicima u 90-im godinama 20. stoljeća

5.6.1. Glas Istre, 5. srpnja 1991. / 4. siječnja 1998.

U pravilu o pisanju točke iza rednoga broja oba se pravopisa slažu u pisanju točke iza rimske brojke, što nije bio slučaj s novosadskom normom. Razlika je u tome što se prema Anić-Silićevu pravopisu točka iza rednog broja izostavlja ukoliko slijedi zarez, crta sa značenjem "do", zagrada, upitnik ili uskličnik. U *Glasi Istre* od 5. srpnja 1991. godine pronalazimo primjere u kojima se ne piše točka ukoliko slijedi zarez: *Ovog puta govori o veleizdajama, jazbinama, ponavljanjima 1941, itd.* Ali i primjer kada slijedi zagrada, a točka je napisana: *Istovjetnim jezikom general Adžić je govorio i u utorak navečer (2. srpnja 1991.) kada se posredstvom beogradske TV obratio izjavom jugoslavenskoj javnosti.* U *Glasi Istre* od 4. siječnja 1998. nalazimo

da se slijedi norma *Hrvatskoga pravopisa* te se tako iza rednoga broja u svakom slučaju piše točka: *U bitci za Krašić, 3. siječnja 1943., poginulo je 258 vojnika; kćeri Kathleeni je muž markiz Hartington poginuo u Normandiji 1944.; U "Novom listu" od 15. XII. 1997. god. gosp. Vladimir Šeks...*

Kako i Anić-Silićev i Babić-Finka-Mogušev pravopis imaju više-manje jednaka pravila o pisanju velikih i malih slova, u *Glasi Istre* možemo samo potvrditi da se pravila slijede. Ipak uspjeli smo izdvojiti jednu iznimku. Babić-Finka-Mogušev pravopis imena vjerskih blagdana smatra vlastitim imenima, ali pri njihovu pisanju nalaže da se samo prva riječ piše velikim slovom, a ostale malim ako su opće imenice. Primjerice: *Sveta tri kralja, djevica Marija*. Suprotno tome Anić-Silićev pravopis bilježi: *Sveta Tri Kralja, Blažena Djevica Marija*. U *Glasi Istre* od 4. siječnja 1998. nalazimo članak: *Otkrivena stijena na kojoj se odmarala Djevica Marija* u kojemu je primijenjeno pravilo Anić-Silićeva pravopisa. U daljnjem tekstu članka povremeno se rabi izraz Djevica zapisano kako nalažu oba pravopisa.

U pisanju niječnice uz imenicu Babić-Finka-Moguš nalaže sastavljeno pisanje: *netalijan, neslaven*. Sastavljeno se pišu i imenice uz prefiks *anti* i prefiksoid *protu-*: *antitijelo, protulijek*. Anić-Silić dozvoljava dvostrukost: *ne-Talijan i nečovjek, nemajka*. U pisanju imenica s prefiksima *anti* i prefiksoidom *protu-* bilježi primjere: *Anti-Duhring, protu-Ivan*. Dva se pravopisa razlikuju u pisanju nekih izraza. *Hrvatski pravopis* piše: *pilot lovac, čovjek žaba, žene radnice, kamen temeljac*. Suprotno tome Anić-Silićev pravopis piše: *žena-heroj, ljudi-žabe, pilot-lovac, čovjek-genij*. Razlika je uočena i u pisanju *auto-cesta* (Babić-Finka-Moguš) i *autocesta* (Anić-Silić). Oba pravopisa bilježe pisanje: *književnopovijesni*. Ipak, *Hrvatski pravopis* dozvoljava pisanje *književno povijesni* ako sastavni dijelovi zadržavaju svoj naglasak. Anić-Silićev jasnije objašnjava razliku između složenica koje se pišu sa spojnim morfemom *-o-* i složenica spojenih crticom. Tako primjerice *književnopovijesni* (prema književna povijest), *krivičnopravni* (prema krivično pravo), *slatkovodni* (prema slatka voda), *a moralno-politički* (i moralni i politički), *socijalno-pravni* (i socijalni i pravni), *putničko-teretni* (i putnički i teretni). *Hrvatski pravopis* u 2.

izdanju (1994.) donosi kao dvostrukost pisanje negacije uz nenaglašeni oblik prezenta glagola htjeti: *ne ću i neću*. Kasnije će odvojeno pisanje uvesti kao jedinu normu. Anić-Silićev pravopis bilježi samo spojeno pisanje: *neću, nećeš, neće*. U *Glasi Istre* od 4. siječnja 1998. pronašli smo samo spojene oblike: *neću reći i najbolje jer je to stvar ukusa*. Prema Anić-Silićevu pravopisu ispravno je napisati *doviđenja*, a prema Babić-Finka-Moguševu *do viđenja*. U *Glasi Istre* od 5. srpnja 1991. godine u naslovu članka piše: *Zbogom ili do viđenja?* U pisanju kratica oba se pravopisa slažu u pisanju točke u primjerima: *dr., mr., itd., tj. i dr.* Ipak postoje neke razlike u kraćenju: *jednina* se krati *jd.* prema Babić-Finka-Mogušu, a *jed.* prema Anić-Siliću; *dekagram* se krati kao *dkg* prema Babić-Finka-Mogušu, a *dag* prema Anić-Siliću, itd. U oba broja *Glasi Istre*, onome iz 1991. i onome iz 1998., možemo potvrditi upotrebu kratica prema pravopisnom načelu, ali nismo uspjeli pronaći primjere u kojima se ovi pravopisi razlikuju. Kraticama se dodaju padežni nastavci prema pravilima, a jedina je razlika između broja iz 1991. i onoga iz 1998. u tome što su kratice prvoga broja još uvijek vezane za jugoslavenski politički i ideološki leksik, a one iz 1998. za suvremeni leksik i politiku.

U deklinaciji muških stranih imena koja završavaju na *y*, Anić-Silićev pravopis daje primjer: *Duffy-Duffya*. Prema Babić-Finka-Moguševu pravopisu između *y* i *a* umeće se *j* (pr. *Duffyja*). U *Glasi Istre* iz 1998. pronalazimo članak u kojem potvrđujemo Babić-Finka-Moguševu normu: *Smrt još jednog Kennedyja*.

U pisanju leksema *Europa* i od nje izvedenica, Babić-Finka-Moguš dozvoljava dvostrukosti: *Evropa* i *Europa*, *Evropljanin* i *Europljanin*, *evropeizirati* i *europaizirati*. Anić-Silićev pravopis navodi samo oblike *Evropa*, *evropeizam*, *evropeizirati*. U *Glasi Istre* od 5. srpnja 1991. pronalazimo oblike *Evropska zajednica*, *Istočna Evropa*, *Europe* i *Europske zajednice*, u broju iz 1998. zabilježeni su oblici *Europa* i *Evropa*. Na leksičkoj su razini u *Glasi Istre* u broju iz 1991. prisutne su i tuđice poput *saopćenje*, *funkcionari* i različiti leksemi jugoslavenske ideologije.

5.6.2. Glas Podravine, 19. srpnja 1991.

U ovome smo broju *Glasa Podravine* uočili neka odstupanja od pravopisne norme. Primjerice u nazivu crkve- *Crkva "Svetog Nikole"*, pogrešno su dodani pravopisni znaci jer se ime ne nalazi u nominativu. Također, i prema Anić-Silićevu i prema Babić-Finka-Moguševu pravopisu iza rimskog rednog broja dolazi točka. U ovome se broju to pravilo ne poštuje: *predsjednik IV Skupštine općine*. Uočeno je da se slijedi Anić-Silićevo pravilo o izostavljanju točke iza rednoga broja ako slijedi koji drugi pravopisni znak: *Julio je služio kraljevu gardu od 1939, i kao pripadnik*. Također se ne slijede pravila o izostavljanju zareza ispred sastavnih veznika. U pisanju crtice u značenju *od – do* ne piše se bjelina čime se ne slijedi ni jedna od ovih dviju pravopisnih normi. Primijećeno je pisanje izraza *Evropska zajednica*. Ipak, kako oba pravopisa, i Anić-Silićev i Babić-Finka-Moguš dozvoljavaju ovaj oblik, ne možemo odrediti čija se norma slijedi. Na leksičkoj je razini zapažena upotreba internacionalizama: *efikasnost, aparat, eliminirati, itd.*

5.6.3. Vinkovački list, 5. srpnja 1995.

Analizom ovoga broja *Vinkovačkih novosti* ustanovljeno je da se iza rimskoga rednog broja zapisuje točka. Ipak, točka se izostavlja ukoliko slijedi koji drugi pravopisni znak. Također je primijećeno da se kraticama dodaju padežni nastavci: *HDZ-a, UNTAES-a*. Većinom se slijede pravila o pisanju velikih i malih slova. Ponekad su prisutne i pogreške poput *domovinski rat* umjesto *Domovinski rat*. Babić-Finka-Mogušev pravopis nalaže da se po izgovoru pišu tuđice športskoga nazivlja što se u ovome broju ne slijedi jer zapisano: *fitness-klub*. U ovome su broju pronađeni samo oblici *Europa* i *Evropska zajednica*.

5.7. Rasprava i zaključak istraživanja

U radu smo istražili poštuje li se zadana norma određenoga razdoblja prema jezičnim razinama. Kako je pravopisna norma u drugoj polovici 20. stoljeća najviše puta mijenjana posebno smo se usmjerili na nju. Osim toga, promotrili smo i druge jezične razine i pokušali iznijeti osobine zamijećene istraživanjem. U analizi smo se koristili trima novinama: *Glasom Istre*, *Glasom Podravine* i *Vinkovačkim listom*. Razlog takvome odabiru bila je želja da se potvrdi ili opovrgne utjecaj različitoga teritorija na jezičnu normu.

Analizom članaka prema normativnim priručnicima u tzv. avnojskom razdoblju (do novosadskoga pravopisa) zaključili slijede istu, Boranićevu, pravopisnu normu. Frekventnija odstupanja od te norme primijećena su u fonetskom pisanju vlastitih imena samo u *Glasu Istre*: *Čikago (Glas Istre)*, *Sen Luj (Glas Istre)* itd. U ostalim smo listovima primijetili da se strana imena pišu izvorno. U svim su listovima zamijećena slična obilježja leksika: brojnost kratica, tuđice, ideologizmi političkoga podstila, dodavanje nastavaka tipičnijih za istočnu varijantu (*akcioni*, *sportista*), upotreba internacionalizama. Na sintaktičkoj je razini primijećeno je *dekomponiranje predikata* kao u primjeru *došli su do zaključka* umjesto *zaključili su*. Osim toga prisutna je i upotreba konstrukcije *da + prezent* iako se stilski neutralnijom smatra uporaba infinitiva: *da bi lakše mogli da prouče(...)* / *da bi lakše mogli proučiti*. Najčešće su pogreške u pisanju pasivnoga participa od glagola *donijeti*, *odnijeti*, *dovesti* koji *umjesto donesen*, *odnesen*, *dovezen* najčešće glase *donešen*, *odnešen*, *dovežen*. Uočeno je i da se vrlo često griješi u upotrebi priloga *sljedeći* na mjestu pridjeva *sljedeći*. U *Podravskome listu* i *Vinkovačkim novostima* katkada se pojavljuje točka kao interpunkcijski znak ondje gdje joj nije mjesto, ali se rečenica ipak nastavlja malim slovom iz čega se može zaključiti da je riječ o tiskarskim pogreškama ili kakvoj drugoj omaški.

U novinama iz razdoblju od novosadskoga pravopisa do sloma *hrvatskoga proljeća* uočena je promjena interpunkcijskoga načela. Novosadski je pravopis uz brojne

promjene uveo i takozvanu slobodnu interpunkciju: "U sistem slobodne (logičke) interpunkcije osnovno je načelo da se ono što je u mislima tijesno međusobno povezano i predstavlja jednu cjelinu ni u pisanju ne rastavlja i da se, obrnuto, dijelovi koji čine cjelinu za sebe odvajaju zarezom od ostalih dijelova rečenice." Ova je promjena najuočljivija u pisanju zareza, osobito ako se usporedi s načinom interpunkcije u prijašnjem razdoblju. Uočene su i promjene u pisanju kratica pa će se one od sada pisati prema novome pravopisu: *dr* (u značenju doktor, bez točke), *itd.* (umjesto dotadašnjeg *i. t. d.*). Pravilo *Pravopisa hrvatskosrpskoga književnog jezika* da se sastavljeno piše niječni oblik prezenta glagola htjeti (*neću, nećeš, neće, nećemo, nećete, neće*), dosljedno se poštuje u svim brojevima. Iako je Pravopisna komisija odredila da se futur I može pisati dvojako, kao složenica ili kao složeni glagolski oblik, prevladalo je pisanje futura kao složenog glagolskog oblika onako kako je to određivao i Boranićev pravopis. U Pravopisu (1960.) piše kako se suglasnici *d* i *t* gube u izgovoru ispred slivenih suglasnika *c, č, ć, đ* i *dž* stoga treba pisati: *gubici, dobici, izuzeci, počeci, suci, suca, prec*. Ni u jednome listu nismo naišli na odstupanja od ovoga pravila. Tim više što je to pravilo propisano i prijašnjim Boranićevim pravopisom. Na kraju bi se dalo zaključiti da u člancima ovih brojeva gotovo prevladava sintaktički paralelizam.

Analizom triju novina prema normativnim priručnicima u vremenu od sloma hrvatskog proljeća do kraja 70-ih uočili smo da se slijedi novosadska pravopisna norma, a mjesta na kojima se od nje odstupa ne mogu potvrditi priklonjenost kojemu drugomu pravopisu jer se radi o pogreškama, a ne o priklanjanju kojem drugom pravopisnom načelu. Vlastita strana imena u svim se listovima pišu izvorno. Na leksičkoj su razini i dalje se upotrebljavaju već prepoznatljivi leksemi političkoga stila, brojne kratice povezane s jugoslavenskim društveno-političkim ustrojstvom i različiti internacionalizmi kao i mnoge složenice. Na razini rečenica i dalje se pojavljuju konstrukcije *da + prezent* kao i dekomponiranje predikata.

U razdoblju od polovine do kraja 80-ih godina 20. st., analizom novina možemo zaključiti kako slijede istu pravopisnu normu određenu *Pravopisnim*

priručnikom hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na leksičkoj je razini primijećeno da se upotrebljavaju pridjevski oblici tipičniji za srpski jezik no oni su uvijek vezani za naziv neke javne ustanove ili društva kao npr. *Muzejsko-dokumentacioni centar u Zagrebu*. Analizom je primijećena i znatno manja upotreba konstrukcije *da + prezent*. U jeziku novina često su prisutni i anglizmi.

Analizom novina iz 90-ih godina 20. stoljeća utvrđeno je da su odstupanja od pravopisne norme izraženija no što je to bio slučaj u prethodnim razdobljima. Ipak, nismo uspjeli utvrditi koja se norma slijedi jer se najčešće izmjenjuju Anić-Silićeva i Babić-Finka-Moguševa pravopisna norma, a katkada i novosadska pravopisna norma. Na jezičnoj je razini znatno manja prisutnost srbizama, ali zato je povećan broj različitih anglizama.

6. Zaključak

U ovome smo se radu bavili jezičnom politikom u drugoj polovici 20. stoljeća. Pritom smo rad podijelili na dva dijela, teorijski i istraživački dio. U prvome, teorijskome dijelu rada nastojali smo prikazati sve postupke, principe i propise kojima se djelovalo na jezik. Teorijski smo dio rada započeli definiranjem pojmova vezanih za jezičnu politiku nakon čega smo podijelivši na nekoliko razdoblja drugu polovicu 20. stoljeća pokušali dati pregled svih normativno važnih djela kao i reakcije na neke društvene i političke događaje. Također smo pokazali kako je svako jezično razdoblje reakcija na ono prethodno, kao što je svaka promjena u jeziku izazvana nečime u daljoj ili bližoj prošlosti.

U drugome smo dijelu rada proveli istraživanje o primjeni jezične norme u novinama koje su kontinuirano izlazile u godinama kojima se rad bavi. Istraživanje smo proveli na različitim brojevima *Glasa Istre*, *Glasa Podravine* i *Vinkovačkoga lista*. Kako su kroz čitavo proučavano razdoblje promjene u normi najčešće i najuočljivije na području pravopisa i leksika, tako se u radu posebno ističu analize pravopisne i leksičke jezične razine. Nastojali smo da razlike koje su se ostvarile izmjenom priručnika istaknemo u samoj analizi.

Na kraju rada nameće se zaključak da je primjena norme u jeziku bila dosljednija u razdoblju Jugoslavije no što je u devedesetima – godinama osamostaljenja. Razloge takvoj situaciji možemo tražiti u poljuljanim temeljima i nesigurnosti u određena normativna pitanja, ali sasvim sigurno i u drugačijoj jezičnopolitičkoj situaciji.

U radu smo još jednom dokazali da je jezik polje interesa velikoga broja ljudi, a u ključnim trenucima postaje mjestom identifikacije i interesom gotovo čitave nacije što ga neupitno čini društvenom i političkom činjenicom.

7. Literatura

Anić, Vladimir; Silić, Josip. 1986. *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Auburger, Leopold. 2009. *Hrvatski jezik i serbokroatizam*. Maveda i HFDR. Rijeka.

Babić, Stjepan. 1997. Kako smo pripremali Deklaraciju. *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967-1997 (Građa za povijest Deklaracije)*. Ur. Babić, Stjepan. Brozović, Dalibor. Hekman, Stjepan. Matica hrvatska. Zagreb. 101–106.

Babić, Stjepan. 2005. *Temelji hrvatskomu pravopisu*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan. 2009. Hrvatski jezik za komunističkoga razdoblja. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 56/ 3. 106–114.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. 1971(1990), 1994, 1995,1996. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Badurina, Lada. 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. *Hrvatski jezik u XX. Stoljeću (zbornik)*. Ur. Samardžija, Marko; Pranjković, Ivo. Matica hrvatska. Zagreb. 145–56.

Batović, Ante. 2010. Zapadne reakcije na objavu Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika 1967. godine. *Časopis za suvremenu povijest* 3/42. 579–594.

Bašić, Nataša. 2007. Ljudevit Jonke i jugoslavenski jezični unitarizam. *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 5 / 54. 160–200.

Bičanić, Ante; Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2013. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Croatica. Zagreb.

Boranić, Dragutin. 1947. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Nakladni zavod Hrvatske. Zagreb.

Broz, Ivan; Iveković, Franjo.1901. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Karla Albrechta (Jos. Wittasek). Zagreb.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967-1997, građa za povijest Deklaracije. 1997. Ur. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Hekman, Jelena. Matica hrvatska. Zagreb.

Despot, Zvonimir. 2010. Predgovor. *Bijela knjiga Stipe Šuvara.* Večernji edicija. Zagreb.

Dunatov, Šime. 2010. Začetci višestranačja u Hrvatskoj 1989. godine. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti* 52. 381–397.

Granić, Jagoda. 2009. Uvod. *Jezična politika i jezična stvarnost.* Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb.

Greenberg D., Robert. 2005. *Jezik i identitet na Balkanu.* Srednja Europa. Zagreb.

Jonke, Ljudevit. 1952. Aleksandar Belić: Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika (recenzija). *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 4/1. 124–127.

Jonke, Ljudevit. 1954. Novosadski sastanak i anketa "Letopisa Matice srpske". *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 3/3. 67–70.

Jonke, Ljudevit. 1954. Prvi sastanak Pravopisne komisije. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 3/5. 158–159.

Jonke, Ljudevit. 1955. Nekoliko riječi o odjecima Novosadskoga sastanka. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 4/4. 104–109.

Jonke, Ljudevit. 1956. Rječnik suvremenoga književnog jezika. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 1/5. 4–9.

Jonke, Ljudevit. 1956. Glavni zaključci Pravopisne komisije. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 3/5. 65–74.

Moguš, Milan. 1955. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika.* Nakladni zavod Globus. Zagreb. 199–212.

Pranjковиć, Ivo. 2006. Hrvatski jezik od godine 1945. do 2000. *Zbornik: Hrvatski jezik u XX. stoljeću.* Ur. Samardžija, Marko; Pranjковиć, Ivo. Matica hrvatska. Zagreb. 29–58.

Pranjковиć, Ivo. 2008. *Sučeljavanja.* Disput. Zagreb.

Pravopisna komisija. 1960. *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*. Matica hrvatska – Matica srpska. Zagreb – Novi Sad.

Samardžija, Marko. 2002. *Nekoć i nedavno- odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga standardnoga jezika*. Izdavački centar Rijeka.

Stolac, Dijana. 2006. Hrvatska gramatikologija u 20. stoljeću. *Zbornik: Hrvatski jezik u XX. stoljeću*. Ur. Samardžija, Marko; Pranjković, Ivo. Matica hrvatska. Zagreb. 297–318.

Škiljan, Dubravko. 1988. *Jezična politika*. Naprijed. Zagreb.

URH, Narodne novine, br. 56/ 90.

Wright, Sue. 2010. *Jezična politika i jezično planiranje – od nacionalizma do globalizacije*. Fakultet političkih znanosti. Zagreb.

Znika, Marija. 2006. Sintaktička norma hrvatskoga jezika u 20. stoljeću. *Zbornik:: Hrvatski jezik u XX. stoljeću*. Ur. Samardžija, Marko; Pranjković, Ivo. Matica hrvatska. Zagreb. 109–128.

Ostala internetska literatura:

Badurina, Lada. 2004. *Novije promjene u hrvatskom standardnom jeziku*. <http://hrcak.srce.hr/94401> (pristupljeno 10. kolovoza 2016.).

Badurina, Lada. 2011. *Standardizacijski procesi u XX. Stoljeću*. (3. 11. 2011.) <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1781> (pristupljeno 15. kolovoza 2016.).

Ham, Sanda. 2011. *Stjepan Babić*.

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=213676 (pristupljeno 3. rujna 2016.).

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26516> (pristupljeno 15. rujna 2016.).

<http://ihj.hr/iz-povijesti/prirucna-gramatika-hrvatskoga-književnog-jezika/46/> (pristupljeno 1. rujna 2016.).

<http://ihj.hr/stranica/jezicni-savjeti/27/> (pristupljeno 15. rujna 2016.).

8. Popis izvora

Glas Istre; 2. siječnja 1948. / 2. siječnja 1955. / 31. ožujka 1967. / 12. veljače 1973. / 12. veljače 1975. / 25. siječnja 1989. / 5. srpnja 1991. / 4. siječnja 1998.

Glas Podravine; 3. ožujka 1950. / 12. siječnja 1973. / 7. siječnja 1975. / 13. siječnja 1989. / 19. srpnja 1991.

Vinkovački list; 27. rujna 1952. / 25. ožujka 1967. / 12. siječnja 1973. / 13. siječnja 1989. / 5. srpnja 1995.

Sažetak

Ovaj se rad bavi jezičnom politikom u drugoj polovici 20. stoljeća. U radu se promatra skup postupaka, principa ili propisa kojima se utjecalo na jezik, njegovu upotrebu i jezičnu situaciju u društvu. U radu se kroz pet razdoblja iznose bitni društveni i politički događaji te promjene u normativnim priručnicima. Razdoblja su određena prema važnim događajima ili promjenama u jezičnoj normi.

Drugi dio rada odnosi se na istraživanje u kojemu se analiziraju pojedini brojevi novina koje su izlazile kontinuirano u godinama kojima se rad bavi. Istraživanjem se želi pokazati u kojoj su mjeri poštivane određene jezične norme. Rad se posebno usmjerio na promjene u pravopisnoj normi s obzirom na to da se pokazalo kako je upravo pravopis razina kojom se javnost i politika najviše zanimaju.

Ključne riječi: *jezična politika, povijest jezika, hrvatskosrpski / srpskohrvatski jezik, hrvatski jezik*

Summary

This paper focuses on language policy in the second half of the 20th century; it studies the set of procedures, principles or regulations that affected the language, its use and the linguistic situation in the society. Important social and political events and changes in normative manuals are shown through the five periods which are determined by the important events or changes in the language norm.

The second part of the paper refers to the study which analyzes the individual numbers of newspapers that were published continuously, all during the mentioned periods. The study aims to show the extent and compliance of certain linguistic norm. The work is particularly focused on changes in the orthographic norm as it has been shown that the politics and public has the most interest in it.

Keywords: language policy, history of language, Serbo-Croatian / Serbo-Croatian language, the Croatian language